

sten.

EN TIDNING FRÅN SVERIGES STENINDUSTRIFÖRBUND

NUMMER 01 **MARS 2018**

”Jag vill hitta andra stigar!”

FORMSTARKE FÖRNYAREN **JONAS BOHLIN** OM
NYA FRAMTIDSDRÖMMAR OCH GAMLA KOFÉSER

NATIONALMUSEUM SNART KLART! LÄRORIK KONST I KUMLA THE STEAM HOTEL
GRÅ BOHUS ÄR ÅRETS STEN 2018 STENEN I KULTURMILJÖN STEKHET KÖKSTREND

Sten är naturens äldsta konstform. En konst vi arbetat med i 115 år

Vi tillverkar allt ifrån gravstenar, murar, trappor och gatsten till grindstolpar, golvplattor, fönsterbänkar och bänkskivor.

**NILSSONS
STENHUGGERI**

SÖLVESBORG • www.nilssonssten.se • 0456-155 55

INNEHÅLL

NUMMER 01 MARS 2018

LÄRORIK STENKONST 10

Konstnären Jelena Rundqvist ska tillsammans ett gäng tredje-klassare undersöka Hällabrottet i Kumla och i ett konstprojekt spegla den stenindustri som växte fram där under början av 1900-talet.

ÅRETS STEN 13

Den är Sveriges vanligaste byggnadssten men har samtidigt unika egenskaper, nyanser och uttryck som gör att den fungerar i alla sammanhang, från slott till koja. Årets Sten 2018 är Grå Bohus.

BOHLIN BÖRJAR OM 16

Sveriges mest kända inredningsarkitekt har fyllt 65 år och nyss köpt en flygel som han ska lära sig att spela på. För nu vill Jonas Bohlin ta sig an en ny konstform. Men stenen finns alltid vid hans sida.

ÖPPNAR I OKTOBER 24

Nya Nationalmuseum är ett magnifikt prestigeprojekt som har klätts i 3 000 kvadratmeter kalksten, som badar i ljus från nya fönstergårdar. Dessutom får besökarna mer utrymme än någonsin.

BORDSBESTÄLLNING 28

Arkitekten och designern Per Söderberg bestämde sig för tio år sedan att skapa ett funktionellt bord som var enkelt att plocka isär och transportera, och vars delar skulle kunna gå att byta ut.

KRAFTVERK MED BARUTSIKT 32

Stenarbetena på The Steam Hotel i Västerås knyter an till historien och ger en lyxig patina med postindustriell inramning.

STEKHET KÖKSTREND 36

Kökstillverkarna levererar kök som aldrig förr – och bänkskivorna i natursten dras med i ökningen. Trenden pekar på fler färger och stensorter.

STENEN I KULTURMILJÖN 40

SGU har börjat formulera en strategi för sitt nya regeringsuppdrag – att beskriva stenens roll för en hållbar kulturmiljö.

PÅ OMSLAGET
Jonas Bohlin, formgivare
och inredningsarkitekt.
FOTO: ANNA RUT FRIDHOLM

I VARJE NUMMER

Ledare 04
Kort & gott 06
Stenbrottet 08
Krönikan 42
Fråga Kurt & Kai 46
Marknaden 47

32

28

Monteringssystemet
är nyckeln till Per Söder-
bergs smarta möbler.

24

FOTO: JÖRGEN JOHANSSON

Trender som talar för stenen

Svensk natursten har på senare år befast sin position som bärare av både trender och traditioner. Vi som dagligen arbetar med sten märker glädjande nog också hur kunskanden om stenens egenskaper har ökat på beställarsidan, inte minst bland inredningsarkitekter som ständigt söker nya uttryck och funktioner. I dag är många pålästa och vet vad de vill ha redan när de vänder sig till oss.

En tydlig trend just nu är att många efterfrågar stensorter som sätter mer färg på hemmet. Dessutom väljer allt fler stensort efter funktion snarare än tradition. Till exempel blir granit i badrum allt vanligare.

MED ÅRETS STEN OCH STENPRISET sätter vi som bransch ljuset på naturstens betydelse. Det är inte lätt att utse någon av dem!

Svenska stensorter besitter en enorm variation i kulör, struktur och textur. Man blir snabbt hemmablind och ser inte alltid det mest självklara som man har framför ögonen. I år föll valet på grå Bohusgranit, Sveriges vanligaste byggnadssten. Någon höjer kanske på ögonbrynen men det är just användbarheten och mångsidigheten – som vi tar för given här hemma – som gör den så unik och så populär i hela världen.

Symptomatiskt är att Tossene Grå Bohus i olika bearbetningar utgör golvet på Brunkebergstorg, som fick Stenpriset 2017. Läs gärna vinnaren Åsa Drougges krönika (sid 40) om hennes relation till byggmaterialet sten, grundlagd redan i barndomen. Hennes krönika påminner oss också om att det är dags att nominera till Stenpriset 2018. Nomineringsblankett med mera hittar du på sten.se » Press. Sista nomineringsdag är den 11 maj – missa inte det!

I fjol införde vi temanummer. Det slog väl ut och vi fortsätter med teman i år. I detta nummer fokuserar vi på inredning, i nummer två på kyrkor, kyrkogårdar och Gravstenar, i nummer tre på utemiljö och i nummer fyra på byggnader.

Hör gärna av dig med tips och synpunkter!

KAI MARKLIN, ORDFÖRANDE SVERIGES STENINDUSTRIFÖRBUND
kai@sten.se

sten.

Nr 1 mars 2018 • Årgång 80
Sveavägen 100,
S-113 50 Stockholm
www.sten.se
ISSN 0346-1866

Ansvarig utgivare

Kai Marklin
kai@sten.se

Utgivare

(Även prenumerationsärenden)
Sveriges Stenindustriförbund
Industrigatan 6
SE-291 36 Kristianstad
info@sten.se • www.sten.se
Telefon: +46-(0)44 20 97 80
Fax: +46-(0)44 20 96 75

Redaktionsnämnd

Mats-Ola Ericsson,
Pernilla Löfgren,
Jörgen Lundgren.

Produktion

Lovstrom Content.
Redaktör Peter Willebrand
peter.willebrand@lovstromcontent.se
Adress: Sveavägen 100,
S-113 50 Stockholm.
Grafisk form Karin Nyman.

Annonsbokning

Kai Marklin
Tel: +46-(0)70 594 71 95
annons@sten.se

Annonsproduktion

Sten rekommenderar
BergArtistic Produktion AB
Robert Strange, robert@bergart.se

Tryckeri

Puna Musta, Finland

VINNARE
AV
STENPRISET
2017!

TOSSENE GRÅ BOHUS, Brunkebergstorg, Stockholm

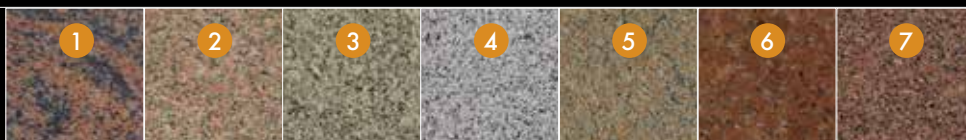
Hallindens
GRANIT
sweden

NYHET!

Vi välkomnar
MOHEDA Swedish Black
till vår stenfamilj!

HALLINDENS GRANIT AB
Stenbrottet Skarstad 501, 454 92 Brastad
Tel +46(0)523 411 55
info@hallindensgranit.se

1. SVENSTORP Hallandia 2. BRASTAD Röd Bohus 3. TOSSENE Grå Bohus 4. SILVER Grå Bohus 5. SKARSTAD Röd Bohus 6. TRANÅS Original 7. BROBERG Röd Bohus

ÅTERFÖRSÄLJARE AV MINERA SKIFFER

kort & gott.

Tipsa oss! Känner du till ett intressant stenprojekt? Hör gärna av dig till Stens redaktör Peter Willebrand.
peter.willebrand@lovstromcontent.se

FOTO: KARIN NYMAN

STEN I STAN:

Nytänkt

▼ Denna klart kreativa variant på ett klassiskt övergångsställe finns i Jönköping, i korsningen Trädgårdsgatan/Nygatan. Påhittigt, kul – och behöver inte målas om eftersom det inte finns någon färg som nöts bort med tiden.

Jone Kvie-utställningen visas på Göteborgs konstmuseum till och med den 20 maj 2018.

FOTO: NIKLAS HANSSON/COURTESY OF ELASTIC GALLERY

Evig eld intar Göteborg

▼ Den norske konstnären Jone Kvie utforskar som skulptör form, material och vikt genom klassiska och modernistiska metoder. Göteborgs konstmuseum visar i vår flera nyproducerade verk av Kvie i separatutställningen *Metamorfos*. Ett av verken är *Evolution* (2017), där flammor slår upp från ett brinnande bildäck – i vit marmor.

FOTO: LASSE FLØDE/WWW.LASSEFLOEDE.COM

FORM & FUNKTION

▼ Den norske designduon Falke Svaton & Bjørn van den Berg har fått stor internationell uppmärksamhet för sin lampserie *Aerial* där de bland annat har samarbetat med Lundhs, Norges ledande stenexportör. Lampstängan är fästad vid en rund bas av granit som genom att flyttas ändrar lampans höjd och vinkel.

Serien *Indefinite Vases* släpptes för ett par år sedan, men känns tidlös i sitt sätt att upphäva gränsen mellan mjukt och hårt.

FOTON: GUSTAV ALMESTÅL

Vassa vaser

▼ Designern Erik Olovsson är mannen bakom designstudion Studio E.O, vars serie *Indefinite Vases* triggat igång fantasin med sitt till synes flytande möte mellan sten och glas. Med vaserna söker Olovsson efter ursprunget och mineralerna som förenar de två materialen.

4,6

procent spås den globala marknaden för maskiner som används vid naturstensproduktion öka med årligen, fram till år 2021. Det är den stora efterfrågan på natursten som driver på utvecklingen.

KÄLLA: RESEARCH AND MARKETS

Nominera till Stenpriset senast den 11 maj!

▼ Stortorget i Gävle, krematoriet i Kalmar, Sjövikstorg i Stockholm, konstverket *Utblick/Insikt* i Malmö och Brunkebergstorg i Stockholm. Det är de fem senaste Stenprisivinnarna.

– De fem understryker verkligen bredden i priset, från hantverkets detalj till det stora projektet som förändrar en hel stadsmiljö, säger Kai Marklin, ordförande i Sveriges Stenindustriförbund.

Han betonar att nomineringsförfarandet är mycket enkelt:

– Vem som helst kan nominera. Det är bara att gå in på Sten.se och fylla i wordformuläret där.

Jury utvärderar de nominerade projekten i etapper fram till finalen. Vinnaren presenteras preliminärt i november.

Sista nomineringsdag är den 11 maj. Samtliga nominerade presenteras här i tidningen i det stora sommarnumret.

Andreas Kullaro besiktat minnesmärket tillsammans med Sixten Svensson från gruppen Örkeneds bränning.

HISTORISK BRAND FÅR MINNESMÄRKE I DIABAS

Karl XI beordrade i april år 1678 bränningen av Örkeneds socken som ett svar på det lokala motståndet som mötte de svenska trupperna i det skånska kriget 1675–79. Den 21 april – 340 år senare – invigs ett minnesmärke av händelsen i diabas i Lönsboda.

– Vi utför arbetet enligt gruppen Örkeneds brännings önskemål. De har också valt ut diabasblocket i Häggults stenbrott, säger Jenni Thomasson som tillsammans med Andreas Kullaro har skapat minnesmärket.

Verket består bland annat av 62 hål för ljus som symboliserar husen som brändes ned.

– Två hus i diabas ska också skapas som påminner om de enda husen som slapp undan branden, säger Jenni Thomasson.

UR LÖJTNANT NILS SKYTTE'S DAGBOK:

"22 april 1678: Ryckte vi upp på alla 3 orter tillika att efter order uppbrenna hela Örken socken, hvilka order också lyda att ihjelslå allt mankön emellan 15 och 60 år, och uppbrende jag med mina utcommenderade efter min specification näml. Kärraboda, Röfvatorp, Smälatorp, Månstorp, 2 möllor och ett hus, därtill en gammal bonde caputerades och lågo vi om natten i Lönsboda."

Kappelshamn

FAKTA

Kappelshamnssten är en gulgrå grov-kristallinsk lagrad kalksten, som är mycket rik på fossiler. Den används för tillverkning av bänkskivor, fönsterbänkar och golvplattor för både inom- och utomhusbruk.

Vanliga ytbearbetningar: Antikborstad, borstad, polerad, normalslipad och finslipad.

Under ytan

Den fossilrika kalkstenen från Kappelshamn på Gotland har starka uttryck och bör användas genomtänkt.

– Lagom är bäst, säger Pernilla Lövgren vid Slite Stenhuggeri.

TEXT PETER WILLEBRAND FOTO JAN KOLMODIN

Det skulle kunna vara hämtat från en klassisk sagoskildring, stenbrottet på norra Gotland där Slite stenhuggeri bryter sin Kappelshamnssten. Bilden förstärks av att den gulgråa kalkstenen, som utmärks av sina vackra fossila mönster, breder ut sig under vattenytan som täcker brottet.

– Det är en ganska liten täkt som ligger riktigt idylliskt inne i skogen, och en stilla dag känns det faktiskt lite sagolikt att gå här ute, säger Pernilla Lövgren, som driver stenhuggeriet tillsammans med sin man Johan.

De omgivande tallarna speglar sig i vattenytan som bildar en naturbassäng.

– När brottet är återfyllt efter en brytningskampanj är det ungefär så här mycket vatten. Förra året hade vi en torr sommar så vattnet började inte fyllas på förrän i mitten av september, det var fullt i slutet av november.

Inför varje brytningskampanj pumpas vatten ur täkten tills cirka 60 cm vatten står kvar.

– Det används för att kyla av klingorna, det är mestadels ytvatten från regn och snö som gör att täkten återfylls.

EFTER HÖSTENS OCH VINTERNS rika nederbörd som fyllt på de låga grundvattennivåerna på Gotland har även täkten fyllts på med mycket vatten som ska pumpas ut innan nästa brytningskampanj.

– Oftast bryter vi bara här på våren. Kappelshamnsstenen behöver ligga och torka innan frost och vintern kommer. Det är bergsyran som måste torka ur, annars spricker stenen sönder när det fryser, säger Pernilla Lövgren.

Men om efterfrågan kräver så bryter man även på hösten, understryker hon.

– Då måste stenen täckas med halm och presenningar över vintern så att den torkar utan att riskera att frysa, eller så får den ligga kvar under vattnet i täkten till våren då vi plockar upp den.

En regnrik vår och försommar gör täkten fullt

badbar under sommaren medan en regnfattig, som 2017, gjorde att vattnet stod som högst 1 meter på djupaste stället.

– Det är en del folk som badar här men det är inget som vi egentligen vill att de ska göra, det finns alltid risker med att bada i en öppen täkt, även om vi städar upp efter varje kampanj, säger Pernilla.

Blå lagunen, ett av Gotlands mest berömda bad i ett kalkbrott, ligger i närheten. Det är av många täkter området som vittnar om kalkstens historiska betydelse för bygden.

– Här ligger ett tiotal mindre täkter. Man tror att just detta brott funnits i cirka 100 år.

SLITE STENHUGGERI började bryta Kappelshamnssten i mitten på 50-talet i ganska små volymer. Först 1990 ökade volymerna, tack vare en ny brytteknik.

– Nuvarande uttag är 800–1000 kubikmeter per säsong, men vi planerar att öka uttaget eftersom vi ser en ökad efterfrågan. Den har tagit ordentlig fart de senaste åren och är under vissa perioder större än tillgången. En bidragande orsak har varit att det tog lång tid att få igenom det senaste tillståndet.

Kappelshamn är en grovkristallinsk lagrad kalksten, mycket rik på fossiler. När kommer den bäst till sin rätt?

– Eftersom den är väldigt fossilrik måste jag säga att lagom är bäst, antingen som golv eller vägg, helst inte både och. En slipad eller antikborstad bearbetning ger lugnast intryck, vid polerad yta framträder alla fossiler på ett sätt som gör att den kan upplevas som rörig.

– Stadsbiblioteket Karlskrona (fasad), Uppsala domkyrka (restaurering masverk) och Visby domkyrka (fasad/masverk/fönster) är några kända exempel där den verkligen kommer till sin rätt, säger Pernilla Lövgren. ■

Normal-slipad Kappelshamn.

Med stenen som pedagog

Ett inredningsuppdrag fick henne att upptäcka stenen.
– De var egentligen ett sidoprojekt, jag hade mest jobbat med trä och textilier tidigare. Nu mötte jag plötsligt ett material med en helt annan personlighet, med både densitet och kompromisslöshet, säger konstnären Jelena Rundqvist.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **KONSTRÄMJANDET BERGSLAGEN**

En annons där Konstfrämjandet Bergslagen och Region Örebro sökte en konstnärlig ledare till den första delen av projektet *Bortom de blå bergen* skulle öppna ännu en dörr till stenens värld. Enligt annonsen skulle konstnären tillsammans med barn undersöka och spegla de lokala förutsättningarna på en förutbestämd plats: Hällabrottet i Kumla, och den stenindustri som växte fram både där och runt byn Yxhult i början av 1900-talet.

Men innan hon skickade in sin ansökan åkte Jelena till Hällabrottet för att bilda sig en egen uppfattning om projektets möjligheter.

– Platsen är viktig för mig, ofta är det ur platsen mina idéer föds. Och det var också där som jag fick idén om att börja lära mig mer om sten.

Och ju mer hon lärde sig om olika stensorters egenskapers och karaktär, desto mer fascinerad blev hon.

– Stenen står ju symbol för ett slags evighet i så många sammanhang, samtidigt är den ju verkligen evig på riktigt och knyter an både till historien och framtiden. En bit kalksten är med sina fossiler ett bokstavligt avtryck i en historia som skrevs för flera hundra miljoner år sedan, nästan som ett fotonegativ som tagit en evig ögonblicksbild av naturen.

Jelena Rundqvist har tidigare jobbat mycket med deltagarbaserad konst, där de pedagogiska inslagen är en viktig del av konstnärskapet. Till exempel byggde hon upp konstlinjen på Brunnsviks folkhögskola och undervisade i olika konstnärliga uttryck, som performance. Hon har även varit konstnärlig ledare för Tensta konsthall.

– När jag själv besökte Hällabrottet och Stenarbetsmuseet i Yxhult kände jag direkt att det var en perfekt plats för ett sådana uttryck, säger Jelena Rundqvist.

Konstprojektet utgår från platsen och stenens egen pedagogik. Jelena ska bland annat hålla workshoppar för tredjeklassare vid Tallängens skola i Hällabrottet. Barnen ska även få jobba handgripligt med stenen.

– Det är en kombination av intellektuell reflektion och fysisk upplevelse som är grunden för verket. Jag vill locka fram känslan för stenen genom lek och rörelse. Samtidigt är tanken att resultatet ska fylla en funktion och i kraft av stenen utmynna i en offentlig utsmyckning och permanent installation.

Formerna för konstverket ska alltså mer eller mindre växa fram med hjälp av skolbarnen, vilket ju också är själva idén med deltagarbaserad konst. Därför är det också svårt att säga vad som i slutänden blir det färdiga resultatet som ska presenteras i början av juni.

– Stenen står ju för ett helt annat tempo än den tid vi lever i. Vi kommer att anlita en koreograf och använda dans och rörelse för att visa och uppleva hur sten blir till, en process som också ska filmas, säger Jelena Rundqvist.

”Stenen står ju för ett helt annat tempo än den tid vi lever i. Vi kommer att anlita en koreograf och använda dans och rörelse för att visa och uppleva hur sten blir till.”

Stenföretagen på orten – Perssonsten, Närkesten och Borghamnsten – bidrar med både kunskap och material till projektet.

– De har varit väldigt generösa, och det är ju är lika viktigt att de deltar och knyter an till både verket och den historia som de själva är en del av, säger Jelena Rundqvist.

När verket står färdigt lagom till skolavslutningen i sommar kommer det bokstavligen också att knyta an till en redan stark konstpedagogisk tradition i Hällabrottet. Inne på Yxhults gamla huvudkontor finns ett magnifikt golv i marmorintarsia som konstnären Bengt Blomqvist har skapat, ett urtidshav som illustrerar marmorns uppkomst i olika skiftningar. Golvet är lagt av de skickligaste stenhuggarna och består av 34 marmorsorter.

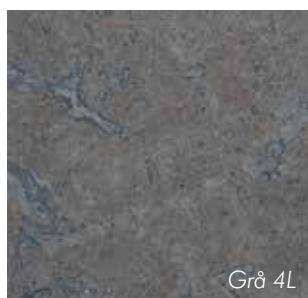
– Det är en fantastisk miljö att verka i, säger Jelena Rundqvist. ■

Fotnot: Bortom de blå bergen är ett treårigt deltagarbaserat pilotprojekt i samarbete med tre kommuner: Lindesberg, Kumla och Degerfors. Projektet speglar lokala förutsättningar genom olika konstnärer som får möjlighet att undersöka en förutbestämd plats tillsammans med barn.

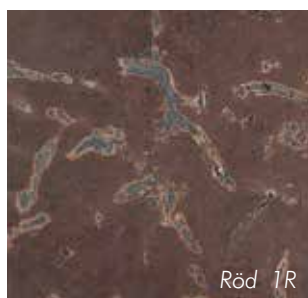
Kalksten från Kinnekulle

Grå

Grå 4L

Röd 1R

Grå 4E

Röd 1F

Nyheter!

Vår slitstarka kalksten som brutits på Kinnekulle i flera generationer är vacker såväl inomhus som utomhus. Med vår yrkeskicklighet kan vi hjälpa dig med allt från det lilla enkla till den svåra renoveringen. Vårt sortiment av kalksten passar till allt från golv, trappor, bänkskivor, murar eller terrassplattor.

**Välkommen att besöka oss på vår nya hemsida
www.thorsberg.se eller via telefon 0510-54 00 56.**

Rödrosig hyvlad

Grå hyvlad

**THORSBERG
STENHUGGERI AB**

ÅRETS STEN GRÅ BOHUS

Den har unika egenskaper och nyanser och uttryck som gör att den fungerar i alla sammanhang, från slott till koja. Årets sten 2018 är Grå Bohus – Sveriges vanligaste byggnadssten.

TEXT PETER WILLEBRAND

FOTO: JESPER LINDGREN

”Jag brukar säga att Grå Bohus är stenarnas Janusansikte, en sten med flera ansikten.”

Man ser den överallt. Den grå Bohusgraniten är Sveriges vanligaste byggnadssten, men ur ett globalt perspektiv är den unik. Tillsammans med den röda Bohusgraniten utgör de ett syskonpar med en färgskala och egenskaper som är svåra att hitta en motsvarighet till någon annanstans i världen.

Stenens fina klyvbarhet gör också att man bland annat kan få fram väldigt fina delar som sedan kan bearbetas på flera olika sätt.

– Jag brukar säga att Grå Bohus är stenarnas Janusansikte, en sten med flera ansikten, säger Jörgen Lundgren, vd för Hallindens Granit som bryter Silver Grå Bohus och Tossene Grå Bohus.

– Den kan bearbetas och byta skepnad på ett sätt som gör att den fungerar i alla sammanhang och stilar, från slott till koja. Vi exporterar den till länder över hela världen, även till Indien som själv är en av världens största producenter och exportörer av natursten.

Ett aktuellt exempel på den grå Bohusgranitens många ansikten är nya Brunkebergstorg i Stockholm som nyli-

gen belönades med Stenpriset. Torgets golv består av Tossene Grå Bohus i olika storlekar och bearbetningar: klovyta/råköpp, flammad, kryssharnad och sågad sten.

– Torget är ett slags provkarta på de många nyanser som en och samma typ av sten får vid olika bearbetningar. Det skapar liv och variation där både starka kontraster och subtila nyanser kan uppfattas i den livfulla ytan, säger Åsa Drougge, landskapsarkitekt vid Nivå landskapsarkitektur, som har arbetat med gestaltningen av Stenprisvinnaren.

Tossene Grå Bohus har också en stark koppling Hallindens Granits familjehistoria. Både stenbrottet och företaget har gått i arv i flera generationer.

– Tossene var det första stenbrottet som min far Bror Lundgren öppnade, som en del av ett stenhuggeri på Sotenäset. Vi firade 70-årsjubileum för ett par år sedan, säger Tage Lundgren, som driver bolaget tillsammans med sönerna Jörgen och Johan.

Ur ett geologiskt perspektiv är Bohusgraniten en av Sveriges yngsta graniter.

Mineralsammansättningen skapar färgnyanserna, och som alla graniter är den också mycket beständig mot väder och vind och kräver väldigt lite underhåll. Den jämna småkornigheten är ett säkert kännetecken som ger den så många användningsområden, allt från gatsten och fasader till skulpturer och ornament.

– Ett av de mest spektakulära konstprojekten som vi har varit inblandade i under senare år är den så kallade *Dodekalitten* på ön Lolland i Danmark. När verket är färdigt ska tolv jättelika stenfigurer, 7–9 meter höga, resa sig mot varandra i en ring med 30 meters diameter. Projektet har kallats för ett modernt Stonehenge, säger Jörgen Lundgren.

Bohusgranitens popularitet är också anledningen att västkusten har behållit sin ställning som den svenska stenindustrins hårda kärna, genom århundradena fram till i dag.

Stenbrytningen har bedrivits i industriell skala i regionen sedan 1800-talets första hälft, men den tog verklig fart när

FOTO: ANNA RUT FRIDHOLM

▲
Kvarteret Bokbindaren i Linköping har fasad i Tossene Grå Bohus.

FOTO: KARIN OLEANDER

▲
Stenprisvinnaren Brunkebergstorg är det senaste exemplet där Grå Bohus visar sina många uttryck genom olika bearbetningar.

▲
Det danska konstprojektet *Dodekalitten* är ett slags modernt Stonehenge med skulpturer i bland annat Grå Bohus.

FOTO: ANNA RUT FRIDHOLM

den drygt åtta mil långa Trollhätte kanal började byggas år 1842. Köpmannen C. A. Kullgren gjorde gemensam sak med kanalbyggaren Nils Ericson och öppnade ett stenbrott på Bohus-Malmön som med tiden skulle växa till att bli Sveriges största stenindustri. I slutet av 20-talet var runt 7000 sysselsatta i den bohuslänska stenindustrin.

En stor del av produktionen gick också på export till länder i norra Europa och Sydamerika. När Hitler, tillsammans med Tredje rikets arkitekt Albert Speer, planerade den monumentala världshuvudstaden Germania var bohusgraniten en bokstavlig byggsten. Nära 500 personer var sysselsatta med att producera "Hitler-stenen" som den kallades i folkmun.

Men när krigslyckan vände sjönk även efterfrågan och beställningarna blev kvar i Sverige, fullt betalda. Stenen såldes vid en auktion efter krigsslutet tillbaka till stenföretagen, kraftigt rabatterad. Företagen hade före auktionen ingått en kartell där överenskommelsen

var att inte bjuda på varandras leveranser. Det blev en bra affär, där samma sten gav god avans vid två tillfällen.

Dagens bohuslänska stenindustri står fortfarande för en större del av den svenska stenproduktionen, även om den sysselsätter långt färre människor i dag på grund av effektiviseringar och nya produktionsmetoder.

– Produktionen per anställd har mångfaldigats de senaste decennierna, säger Jörgen Lundgren.

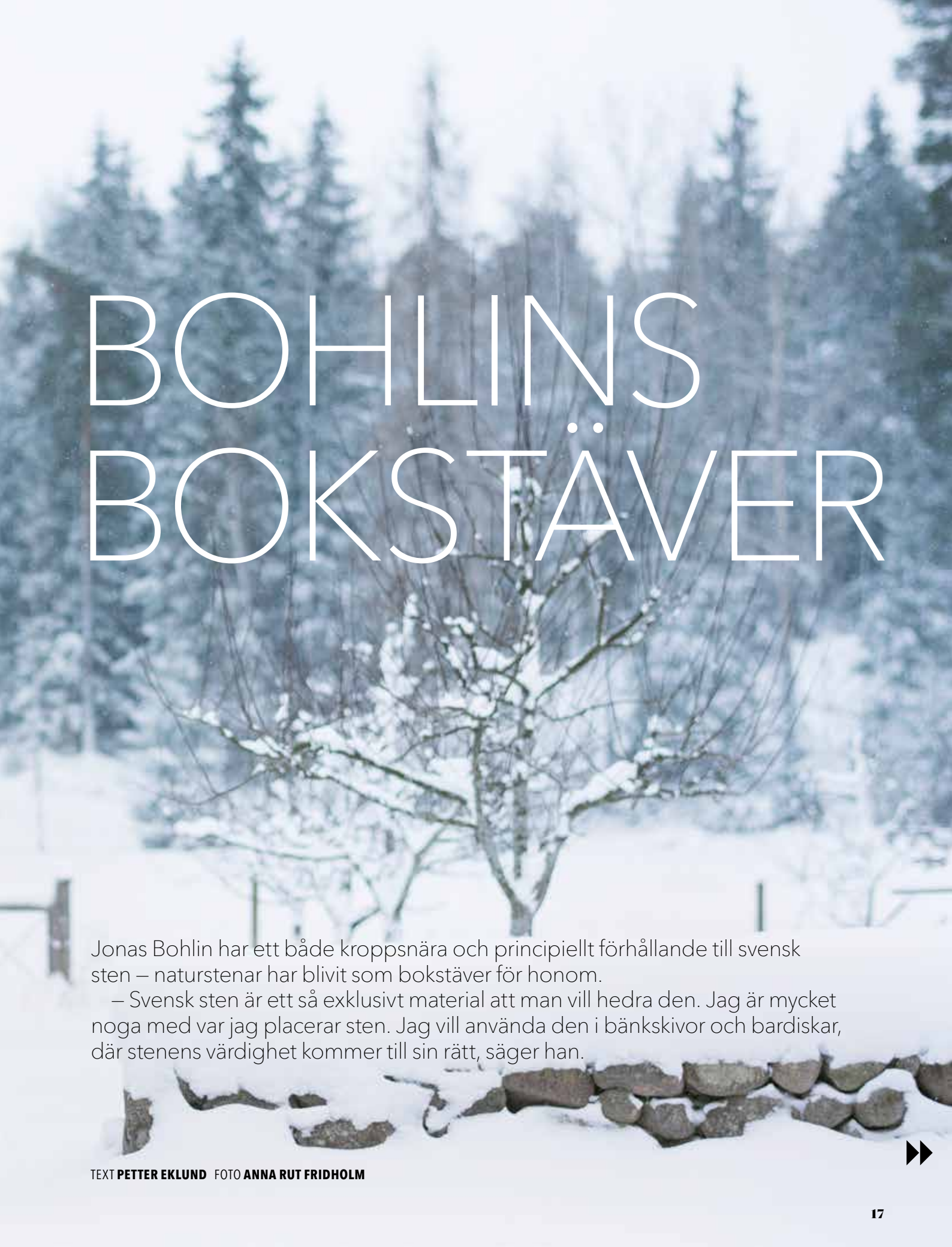
Varje svensk sten har en motsvarande byggnad som brukar tas som paradexempel på stenens unika uttryck. När det kommer till den grå Bohusgraniten saknas förstås inte heller alternativ.

– Ett fantastiskt vackert exempel på stenens många olika bearbetningar är Lundbergs Fastigheters kontorshus i kvarteret Bokbindaren i Linköping. Fasaden är gjord av Tossene Grå Bohus i fyra olika bearbetningar, säger Jörgen Lundgren.

– Även Malmö Arena vid stadsdelen Hyllie i Malmö är ett unikt exempel där man kan se tusentals kvadratmeter hållar, med måtten 2 x 1 meter. ■

BOHLINS BOKSTÄVER

Jonas Bohlin har ett både kroppsnära och principiellt förhållande till svensk sten – naturstenar har blivit som bokstäver för honom.

– Svensk sten är ett så exklusivt material att man vill hedra den. Jag är mycket noga med var jag placerar sten. Jag vill använda den i bänkskivor och bardiskar, där stenens värdighet kommer till sin rätt, säger han.

TEXT **PETTER EKLUND** FOTO **ANNA RUT FRIDHOLM**

Jonas Bohlin har bråttom.
 – Jag kommer till Tårtan mellan 10.00 och 10.50.
 Skarpt läge, inte ens en timme. Sveriges mest kände formgivare och inredningsarkitekt kommer ändå släntrande lite pojaktigt utan jacka till kaféet, några minuter från hans hem på Södermal i Stockholm. Fiket ligger i den lokala där den kultiga tv-serien *Tårtan* spelades in 1972. Bryggkaffe och ostmacka, allt verkar lugnt, en stilla förmiddag.

– Är det bråda dagar?

Man kunde vänta sig ett flåsig svar med en radda storskaliga uppdrag, styrelsemöten, krögare, arkitekter och producenter, men brådskan är mer akut än så.

– Det är ju finalen klockan 11, sprintstafetten. Jag är barnsligt förtjust i skidåkning, det är det enda jag följer.

Ah, vinter-OS. Jonas Bohlin är nybliven pensionär, men i lekfullt läge.

– Numera kan jag unna mig vissa saker som jag inte har kunnat under 40 år.

Svårt att tänka sig honom på sofflocket. Under de senaste åren har han skapat inredningar och miljöer till några av de bästa krogarna i Stockholm; Luzette på Centralstationen, Taverna Brillo på Stureplan och senast Brasserie Colline på Söder: alltihop bohlinska storverk med egensinniga tillägg som att graffiti-artisten NUG dekorerade väggen på Brillo.

Inredningarna gränsar till konstinstallationer, men är ändå främst trivsamt funktionella för alla typer av möten och människor: affärsluncher, vita-duken-kvällar, en blå timmen-öl, en kaffe på väg till taget.

Något slags avslut har ändå pågått. Två stora utställningar, *Nio episoder* på Vandalorum i Värnamo 2017, och *Inside* på Konstakademien i vintras – en utställning om inredningsarkitektur som han delade med Åke Axelsson och Mats Theselius – har i konstnärlig form samlat Bohlins insatser genom åren ända sedan tidigt 1980-tal. Det var inga Best of Bohlin-shower, utan installationer om hans värld, hans tankar och historia, uttryckta i möbler, konstverk, ljud, idéer, allt hängde ihop som en väv om Jonas Bohlin. På väggen i salen på Konstakademien satt bland annat den krokiteckning av en deformerad tyngdlyftare, som Bohlin sökte med till Konsthögskolan 1981. Han kom inte in.

– Nu var det min revansch att hänga upp den där teckningen, skrattar han, som sedan 21 år är ledamot av Konstakademien.

Han lät också gjuta gips runt sin liggande, nakna kropp och visade avtrycket som en skulptur. De flesta möbelformgivare skulle knappast presentera sig på det viset, som ett tomrum. Det är Jonas Bohlin som gjutform, redo för nytt innehåll.

Nu hägrar ett nytt, kanske lite långsammare, livsäventyr.

– Jag är ute efter att ge mig en möjlighet till något annat, något nytt och oväntat. Jag har hållit på med mitt arbete, mer eller mindre varenda dag ända sedan jag gick Konstfack. Jag har trivts, det är det jag har velat och kunnat, men jag blir inte lyckligare av att fortsätta på samma väg. Jag vill hitta andra stigar.

Förväntan och frihetskänslor lyser i ögonen på honom.

– Jag vill ta hand om mig själv, vara mer med mina vänner. Jag vill resa, som jag inte har gjort så mycket. Sedan vill jag lära mig spela piano.

Pling, där satt den, en önskedröm realiserad. Vi bär nog alla på dem, kanske i skymundan, och när någon annan gör slag i saken är det imponerande. I vår ska han börja ta pianolektioner.

– Jag ska vika tre timmar om dagen, sex dagar i veckan.

”Naturligtvis, som den rastlösa själ jag är, kommer jag att skapa saker. Men det kan bli bilder, träpinnar, texter, musik, vad som helst.”

Inga halvmesyrier i Bohlins värld. Han har köpt en flygel, en Yamaha. Det är härligt med dessa tvåra, vågade kast. Nu sätter han sig som en total nybörjare inför ett instrument som är en hel värld av traditioner. Bohlins ska möta denna respektingivande musikmöbel, oftast svartblänkande, pampig som instrumentens frack, och som knappt har förändrats sedan mitten av 1800-talet. Man undrar om han kan undgå att utmanas av flygelns ikoniska form. Den danske ljusfilosofen Poul Henningsen, PH-lampans fader, ville förnya flygeln redan 1930 och skapade en art deco-liknande uppenbarelse med genomskinlig kropp, svängda aluminiumben och lädersidor. Henningsen såg den som ett instrument, en släkting till radion eller telefonen.

Jonas Bohlin är en praktiker, han göt själv sits och rygg och böjde stälben på sin berömda betongstol *Concrete*.

– Av de konstformer som jag känner till är musiken den mest berörande.

Nu vill han lära sig instrumentet, ett redskap att uttrycka sig med. Kanske får vi uppleva Jonas Bohlin som kompositör?

– Jag har inga andra nya uppdrag och har sagt nej till massor. Naturligtvis, som den rastlösa själ jag är, kommer jag att skapa saker. Men det kan bli bilder, träpinnar, texter, musik, vad som helst. Jag vill göra något som ingen förstår vad det är, ler han finurligt över kaffekoppen.

– Koféser, skrattar han sedan och syftar på de tingestar som definierades på 1940-talet av författaren Birger Vikström.

En kofés är ett föremål som får se ut hur som helst, men inte får likna något annat. Abstrakt skulptur, ”fri form” kan man kalla det. Friheten i skapandet är det viktigaste och svåraste.

– Det känns mysigt att gå in på okänd mark, som att stiga på en mjuk massa som du inte vet om den är sank eller inte. Man går försiktigt fram och upptäcker nya saker, både runt omkring, men framför allt om sig själv. Det kan jag tycka att jag är värd, nu när jag har fyllt 65.

Kanske blir det någon utställning utomlands, men då mest ur Bohlins konstnärliga bibliotek. Han har också starka idéer om en behovet av en nationell kulturskola, ”fyra timmar kulturämne i veckan från klass ett”, som han är övertygad om skulle förändra samhället från grunden till det bättre. Detta fick kulturminister Alice Bah Kuhnke höra vid invigningen av *Inside*-utställningen i vintras. Kanske sådde Jonas Bohlin ett frö till något nytt?

En kort resumé. Jonas Bohlin växte upp som en passionerad seglare, från tioårsåldern var segling allt. Två ämnen var kul i skolan: svenska och bild, men han kom bara in på fyraårig teknisk linje.

– Jag var ingen slarver, jag kom till skolan, men tankarna var

JONAS BOHLIN

Född: 1953.

Utbildad: Ingenjörsexamen från tekniskt gymnasium 1974, Konstfacks linje för inredning 1977-81.

Karriär: Inredningsarkitekt och möbelformgivare med eget kontor sedan 1983. Drev galleriet Stockholm Mobile 1985-87. Professor på Beckmans 1988-96. Ledare för skolans designlinje 1992-96. Professor i möbeldesign på Konstfack 2004-09. Medlem i Konstakademien sedan 1997.

Jonas Bohlin använder ofta golv av öländsk kalksten, gärna Ölandssten från Sandviks stenbrott.

någon annanstans, i seglingen. Nu sitter jag här, med en ingenjörsexamen från 1974.

Historien svindlar. Han gjorde skandaldebut 1981 med "betongstolen", *Concrete*, som den kom att kallas. Den ingick i ett installationsrum på Bohlins slututställning på Konstfack. Redan då var miljöer något han arbetade med. Stolen blev en vattendelare mellan de som såg funktionen som möblernas viktigaste innehåll och de som såg möbler som konst.

Den nästan osittbara betongstolen hyllades som en skulptur, en symbol. Bohlin startade kontor 1983 och ritade butiksinredningar till Televerket när debatten om hans stol rasade som värst. På Vandalorumutställningen hängde Bohlin den upp och ner i taket, kanske lite less på bördan som förföljt honom genom åren. Många kända Bohlin-möbler och inredningar följde under 1980-90-talen, tills han tog en time-out 1994 för att med några vänner ro hela vattenvägen från Stockholm till Paris, en dröm som hade odlats under 15 år.

Projektet som kallades *Liv* resulterade i strapatser, skavsår och insikter om livet och skapandet – och en bok, skriven av Bohlin.

– Jag hade kunnat tillbringa resten av mitt liv i båten *Liv*, det var perfekt, har han sagt.

Efter hemkomsten utlöstes febril verksamhet, med en installation och en kollektion av 30 nya *Liv*-möbler och objekt. Tvåra kast var viktiga, han behövde avslut och nytag. År 2003 stängde han, 50 år gammal, sin studio och visade och sålde sina möbler på Auktionsverket. Under fem år var han professor i möbel-design på sin gamla skola Konstfack. Ryggraden i yrkeslivet var och förblev restauranginredningar; Sturehof, Rich, Café Tranan, AG, Stadshuskällaren med flera. Där var han inte främst en rebell, utan odlade sina uttryck och idéer i en centraleuropeisk bistrotradition.

– Att jobba med inredning och design var inte min ambition från början. Jag ville hålla på med något friare, med konst och earth art som knappt förekom i Sverige på den tiden.

Jordkonst, som etablerades i England och USA på 1960-70-talen, innebär att konstnärerna utgår från landskapet, förändrar det, laddar det med tillägg eller utsnitt, ofta i monumental skala. Jonas berättar att han har köpt en åker på Öland, 3 000 kvadrat platt mark med några enar.

– Vad ska du ha den till, frågar alla. Det får vi se, svarar jag. Kanske blir det någon slags byggnad, som en skulptur, med inslag av öländsk kulturhistoria.

Kanske jordkonst? Vi närmar oss naturstenen. Det visar sig att Jonas Bohlin har ett både kroppsnära och principiellt förhållande till svensk sten. Han är en stenentusiast, delvis uppvuxen på sin mammas sommarställe nära hans åkerplätt på Öland.

"Jag hävdar alltid att svenska arkitekter ska använda svenska möbler, annars har vi inga tillverkare om 50 år. Det är samma sak med sten."

Han berättar om de öländska stenmurarna som har använts för att markera revir och ägande och för att stänga in boskapen. Han berättar om sitt hus på Värmdö, som han har ritat och byggt.

– Där har jag själv arbetat otroligt mycket med natursten i trappor och murar. Det är inga små bumlingar. Det kan ta tre dagar att flytta en stor sten med hävstång. Det har jag hållit på med i 15 år, så jag har en kärlek till natursten, jag höll på att säga hatkärlek. Den är fantastisk för mig, som en slags vänner som jag lägger i relation till varandra. Det skapas en spänning i rummen mellan dem. Naturstenar har blivit som bokstäver för mig, jag skriver något med dem.

I de inredningar Jonas Bohlin har skapat har han ofta valt golv av öländsk kalksten, gärna Ölandssten från Sandviks stenbrott. Den använde han första gången på restaurangen Rolfs Kök, den inredning Bohlin utförde 1989 i samarbete med Thomas Sandell, en materialnära, nästan asketiskt rik inredning som satte standarden för framtida nyenkelhet inom den svenska krogvärldens inredningar.

– Sedan har jag använt Ölandssten ganska mycket. Den är mjuk och slits vackert och genuint

I bänkskivor har han tidigare använt en hel del Carraramarmor, men det gör han inte längre, utan använder bara svensk sten.

– Jag hävdar alltid att svenska arkitekter ska använda svenska möbler, annars har vi inga tillverkare om 50 år. Det är samma sak med sten. Vi måste använda svensk sten, annars har vi inga företag som vill jobba med sten i Sverige och det vore tragiskt.

Jonas talar om Ekeberg, Brännlycka och Kolmårdsmarmor.

– I dag tycker man kanske inte att den är lika tjugisig som carraran, utan förknippar den med fönsterbänkar och trappor i äldre skolhus. Men den stiliga kolmårdsmarmorn kommer tillbaka.

Miljöaspeken blir allt viktigare.

– Det är vansinnigt att transportera sten över hela Europa.

Men det finns ingen såg i Sverige som kan såga stora sten-skivor. Flera svenska företag skickar svensk sten till Italien för att såga upp den.

– Varför inte investera i en stor såg i Sverige? Det där är parametrar som man allt mer väger in när man väljer material till inredningar.

Att kunna leverera efterfrågade produkter utan för tung miljöpåverkan borde vara en självklarhet inom branschen.

– Svensk sten är ett så exklusivt material att man vill hedra den. Jag är mycket noga med var jag placerar sten. Jag vill använda den i bänkskivor och bardiskar, där stenens värdighet kommer till sin rätt.

Natursten ska finnas nära den fysiska människan och hennes dagliga upplevelser av material. Att beröra en stenyta är en intimt intensiv upplevelse, kylig och distanserad eller varm, knagglig och närvarande.

– Man måste som inredningsarkitekt tänka på vilket uttryck stenen får i rummet. Den kan kännas otroligt lyxig, blankslipad med guld, eller genuin som ett gammalt kyrkgolv. Men vad den har för miljöpåverkan är avgörande.

Inför Bohlins senaste inredningsprojekt, krogen La Colinne på Götgatan i Stockholm, åkte han på ett tidigt stadium, innan han ens började rita, till Borghamn vid Vättern, undersökte vilka stenstorlekar som fanns tillgängliga, vilken leveranstid det var. Beställningen skedde sedan från Södermalms sten. De samarbe-

"Jag kan och vill inte rita på dator."

tar med det miljöanpassade Janax Snickeri i Farsta, som Bohlin arbetar med sedan länge. Att ha trygga, pålitliga samarbetspartner är viktigt. Beställarnas roll är avgörande.

– Ett projekt blir inte bättre än beställaren.

Jonas Bohlin är konstnärlig ledare för restaurangkoncernen Svenska Brasserier, ett samarbete som sträcker sig över 20 år. Den första krogen han inredde för företaget var just Rolfs Kök, sedan Sturehof vid Stureplan 1995, en krogklassiker som är i stort sett oförändrad än idag.

– Vi använder ett 100-årsperspektiv i våra inredningar och vi vet att det lönar sig. De som förstår sig på detta och marknadsför sina restauranger med bra krögare och bra material, de har en trovärdig historia. Gör man något riktigt bra, då sprider det sig om en löpeld i medierna och kunderna kommer.

Att tänka långsiktigt är dock inte vanligt i inredningsbranschen idag. Det mesta styrs av priset. In skeppas pressade carrarabänkar och lågprismarmor från Kina.

– Det handlar idag mest om snabb storytelling. Möbelkopior från Polen kostar bara hälften.

Snabbt in, snabbt ut om det inte funkar. Sagan om fantastiska svenska inredningar som har slaktats och dumpats är lång och sorglig. Jonas Bohlin berättar om Arlandas viplounge i bottenvåningen på Terminal 5. Han skapade den 2001 med specialritade möbler, körsbärsträdsskulpturer av Steven Bachelder och ett elegant kalkstensgolv, sågat diagonalt och satt med olika nyanser. Nu ska en ny pir byggas. Jonas Bohlin fick nyligen besked om att hela loungemiljön ska bort.

– Allt ska rivas. Inga möbler återanvändas.

Han ska åka ut till Arlanda och försöka få eller köpa tillbaka inredningen.

– Jag vill inte att den ska hamna i fel händer eller säljas på auktion. Allt är ritat och även tillverkat med mina egna händer. Det är sorgligt att det slumpas bort. Möblerna är som nya. Det är bara Madonna och en och annan nobelpristagare som har suttit där.

Det är konstigt att inte möblerna återbrukas på flygplatsen. Han har märkt att en del arkitekter tycker att det tar emot att använda Jonas Bohlin-möbler.

– Uttrycket är så starkt, de tar för mycket plats.

I utbytbarhetens dagar, då allt flyter som på nätet, kan märkligt nog det tydliga och personliga bli till grus i maskineriet. Se bara på de lägenheter som säljs. Majoriteten är de skrämmande identiska, vitgrå, osynliga, utbytbara för att bli smidiga varor. Hemkänslan och spåren av oss människor är undanstuvade.

– Vad är klockan? Vi har 28 minuter, det är lugnt.

Ett stort pågående jobb är restaurangen Biskopsudden på Djurgården. Där ska Svenska Brasserier och Tommy Myllimäki skapa "Sveriges bästa restaurang" i internationell toppklass, ett besöksmål i sig. Jonas ritar både byggnad och inredning, med hjälp arkitektbyrån Dinell Johansson som handläggare.

– Jag kan och vill inte rita på dator: Nu har det börjat grävas därute på udden vid marinan. Stället ska öppna 30:e april 2019. Inredningen ska vara textilier och färger som påminner om skärgårdens fyra årstider. Solnedgångar, norrskén.

Blir det sten? Såklart det blir sten, både utom- och inomhus.

– Jag ska ringa stenbrotten i vår. Det blir mycket kalksten. Bänkskivor från Brännlycka, den lindblomsgröna, lite mer romantisk än Kolmården.

Nu hackar klockan hotfullt nära 11.

– Det är så himla skönt att för första gången sedan 9:e klass, inte veta vad jag ska göra i morgon. Tack för kaffet.

Jonas Bohlin rusar hem och vidare i det nya livet. Han ropar:

– Jag sa "passionär", inte "pensionär". ■

Stockholms slott, Nordiska museet, Konstakademien... Och nu Nationalmuseum. Borghamns Stenförädling visar återigen värdet av hög kvalitet och skickligt hantverk.

**BORGHAMNS
kalksten**

**Borghamns
Stenförädling AB**

Stenvägen 6 • 592 93 Borghamn
Tel 0143- 201 74 • Fax 0143-201 32
info@borghamns-stenforadling.se
www.borghamns-stenforadling.se

Nationalskatt i nytt ljus

När Nationalmuseum åter slår upp portarna för allmänheten i oktober kommer besökarna bland annat att mötas av ett nytt entréplan med två stora ljusgårdar och runt 3 000 kvadrat ny Borghamnskalksten som knyter an till historien.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **ANNA RUT FRIDHOLM**

”Det här är stället diamant!” Robert Bergsten, blockchef på Skanska, guidar runt bland de nya stenarbetena i Nationalmuseum. Han tittar stolt ned i den nya upplysta stentrappan som tillsammans med de exklusiva trä- och mässingsdetaljerna kröker sig ned till den nya våning som väntar besökarna.

När allmänheten i oktober åter får tillträde till museet har drygt fyra år gått sedan renoveringsarbetet av nya Nationalmuseum inleddes våren 2014. Den som har följt arbetet från utsidan har bland annat kunnat se ett metodiskt ansiktslyft där taket har fått ny kopparplåt, fasaden putsats och runt 1 200 kalkstensblock har bytts ut.

På insidan har ett omfattande arbete pågått under tiden, med att öppna upp utställningslokalerna och skapa nya ytor. Museets publika ytor har ökat med cirka 2 300 kvadratmeter, varav 800 utgörs av ny utställningsyta på entréplanet. Totalt upptas 5 300 kubikmeter i olika utrymmen av installationer. Någon har räknat ut att det motsvarar 52 stycken

stadsbussar. Dessutom har man byggt en ny restaurang med 140 platser och ett kafé med bar för 120 gäster.

När vi följer Robert Bergsten nedför trappan till den nya våningen hamnar vi i de valvutrymmen som tidigare användes som lageryta, men som nu har blivit ett stort och avlångt kapprum, indelat i sektioner. Rummet förbinds med två trappnedgångar från varsin ände och bildar ett slags neutral hållplats med förvaringsskåp, toaletter, bänkar och andra faciliteter: en plats att samlas på, på vägen vidare till eller från utställningslokalerna. Kalkstensgolvet och teglet i det välvda taket ger en väldigt varm inramning.

– Från börjans fanns en idé om att måla om taket härnere, men istället blåstrade vi teglet och lät även skadade bitar sitta kvar. Det gav en väldigt fin och naturlig yta, säger Robert Bergsten.

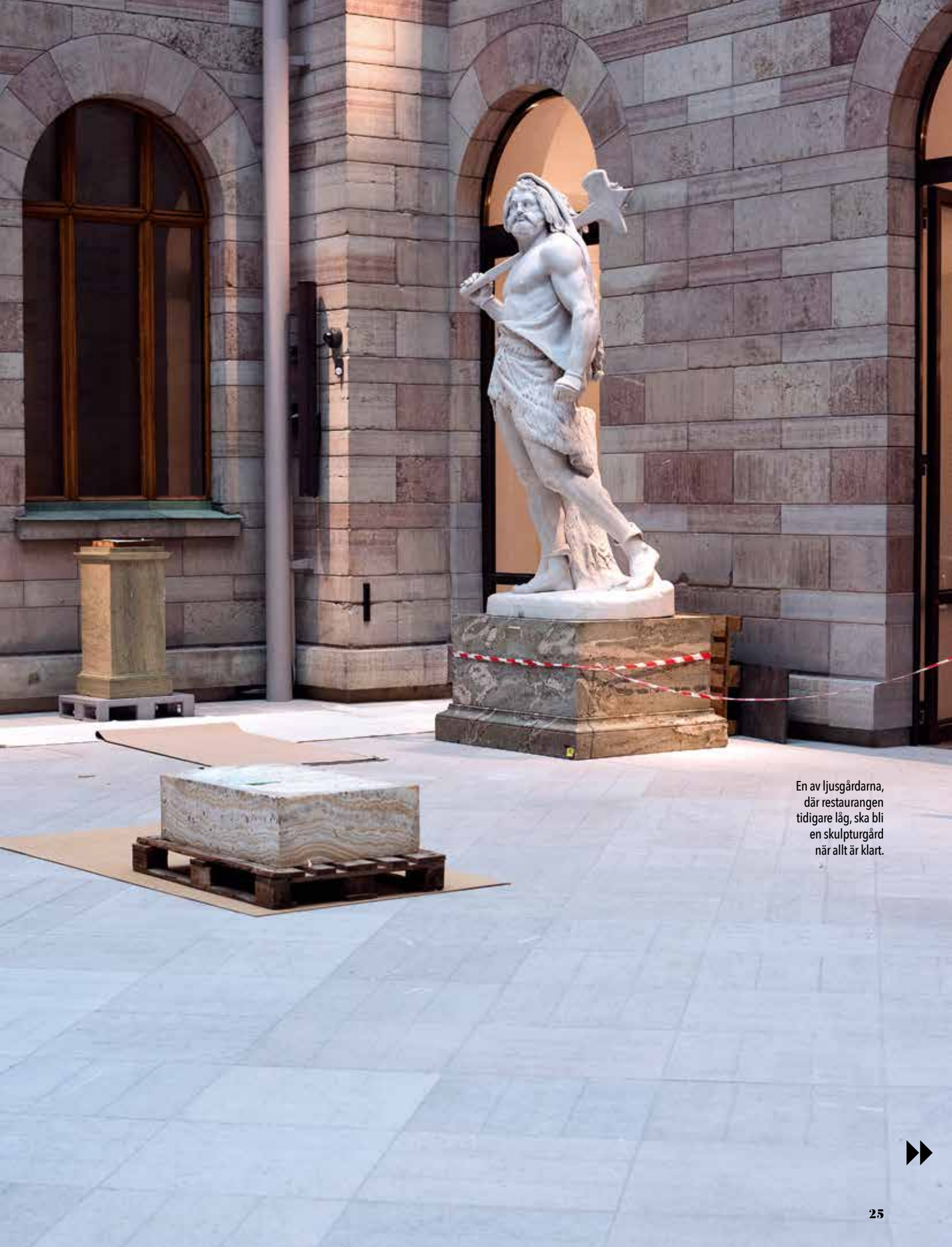
Ännu är allt arbete inte klart. Mycket återstår att installera. Utöver drygt 5 000 konstverk ska också en ny konstnärlig utsmyckning komma på plats.

Nationalmuseums utställnings-

Robert Bergsten,
blockchef på Skanska.

”Vi blåstrade teglet och lät även skadade bitar sitta kvar. Det gav en väldigt fin och naturlig yta.”

En av ljusgårdarna,
där restaurangen
tidigare låg, ska bli
en skulpturgård
när allt är klart.

FOTO: STATENS FASTIGHETSVÄRK

”Det är förstås jätteroligt att få arbeta med ett projekt som engagerar så många och har en så stark koppling till stadens kulturhistoria.”

9 000 kubikmeter jord- och bergschakt har transporterats bort.

designer Jocke Werning är på plats för att inspektera utrymmena. Det är bråda dagar för honom och hans kolleger. De har fullt upp med att planera förbereda utställningarna som ska komma på plats. När museet öppnar den 13 oktober har det arbetet redan pågått ett år.

– Det här har blivit jättebra, det har öppnat och skapat nya ytor, säger han när han blickar ut över lokalerna.

Vi har redan hunnit passera de två nya parallella ljusgårdarna som likt museets lungor öppnar sig mot de magnifika glastaken i det nya entréplanet och bildar en startpunkt på besöket. Takkonstruktionerna är 242 kvadratmeter och väger 25 ton. De tillverkades i Iggesund innan de fraktades med pråm till Stockholm och monterades med specialkranar.

– Här låg den gamla restaurangen tidigare. Vi har höjt golvet en och halv meter för att den ska ligga i nivå, säger Robert Bergsten.

Totalt har runt 3 000 kvadrat ny ljusgrå och gråbrun Borghamnsskalksten i olika bearbetningar – normalslipad och borstad – kommit på plats, på både golv och väggar. Det ser redan ut som att ljusgårdarna och stenen alltid har varit en del av museet, men för den återkommande museibesökaren är det förstås en stor skillnad.

Stora schaktmassor – cirka 9 000 kubikmeter jord- och bergschakt – har

transporterats bort. Cecilia Brännvall är projektchef för SFV:s renovering av Nationalmuseum:

– Svårigheten har inte varit volymerna i sig, utan att det har varit så trångt att få ut massorna att vi tvingats använda minidumprar. Totalt rör det sig om cirka 25 000 körningar ut ur byggnaden, vilket såklart tar tid och krävt en hel del logistikplanering.

Ljusgården, där restaurangen tidigare var placerad, ska bli en skulpturgård när allt är klart. Nedpackade skulpturer är på väg att plockas upp. Tunga fundament, som tidigare inte kunnat användas, kan åter fylla sin funktion när takhöjd och tyngd inte längre måste förhålla sig till rummets gränser.

Ljuset flödar ned genom takets pyramider av glas. Det är lätt att föreställa sig hur besökarna kommer att röra sig i ett fritt flöde runt skulpturerna, precis som tanken är med en innergård som löser upp gränserna mellan rum och perspektiv.

När Friedrich August Stülers Nationalmuseum invigdes år 1866 skulle byggnaden bekräfta Sverige som en gryende industrialisation och Stockholmsutställningen, som öppnade samma år, hade temat Skandinavisk industri. Wingårdh arkitektkontor och Wikerstål arkitekter har haft uppdraget att skapa

en byggnad för den moderna museiupplevelsen. En stor del av den upplevelsen kan härledas till just ljusförhållandena. Tidigare igenmurade fönster har öppnats upp och ljuset flödar in i genom byggnadens 300 renoverade fönster. Vissa salar har fått en ny färgsättning för att framhäva konsten tydligare, medan andra har fått tillbaka sin ursprungliga färgsättning efter konservatorernas anvisningar och arkivstudier.

Men ljuset gör inte bara att utställningssalarna öppnas upp interiört, även Stockholms horisont blir väldigt närvarande för besökaren som tittar ut. Staden kommer närmare.

Som mest har närmare 300 personer arbetat i byggnaden; smeder, målare, ställningsbyggare, stenhuggare, konservatorer och en projektorganisation har sett till att göra Friedrich August Stülers klassiska byggnad till Sveriges modernaste museum.

– Det här har varit ett det största och mest intressanta prestigeprojektet som man kunnat arbeta med i Sverige under senare år. Och det är förstås jätteroligt att få arbeta med ett projekt som engagerar så många och har en så stark koppling till stadens kulturhistoria, det är yrkesstolt-het och hantverk i minsta detalj, säger Robert Bergsten.

– Det är otroligt skickliga hantverkare. Plåtslageriet är så fint att detaljerna ser ut att vara gjort i tyg, säger Cecilia Brännvall. ■

Den nya stenen ser ut som om den alltid har tillhört museet.

Uttformning av friser med geringar.

Projekt: Nationalmuseum.
Beställare: Statens fastighetsverk.
Arkitekt: Wingårdh arkitektkontor och Wikerstål arkitekter.
Stenleverantör: Borghamns Stenförädling och Borghamnsten.
Stenentreprenör: Närkesten.

Den upplysta trappan vrider sig ned till den nya våning som väntar besökarna.

Omkring 3 000 kvadrat ny ljusgrå och gråbrun Borghamnskalksten – normalslipad och borstad – har kommit på plats.

SKRUVAT

Arkitekten och designern Per Söderberg har skapat ett monteringsystem som fungerar för alla de material han använder i sina möbler – även bordskivor i sten. Systemet öppnar också för nya användningsområden. – Många har blivit mer nyfikna på att jobba mer modernt med ett så klassiskt material som natursten ändå är, säger han.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **PÄR OLOFSSON**

Per Söderberg gillar råheten i stenen. Den som redan finns där, i materialets grundton.

– Jag gillar över huvud taget att jobba med funktionella material som har mycket uttryck, som trä, läder och sten. Natursten innehåller så många kontraster. Den kan vara både varm och kall, luftig och hård. Ja, jag har nog alltid gillat att arbeta i sten, säger han.

På Möbelmässan i början av februari visade Per Söderberg sin senaste kollektion ur sin serie kallad *No Early Birds*. Ett flertal bord med stenskivor är monterade enligt samma princip och signum som hans tidigare arbeten: fästskruvar i stål och mässing och tripoder där benen korsas i ett kryss.

IDÉN TILL KONSTRUKTIONEN kom till honom som en innovation för drygt tio år sedan, när han för eget bruk ville skapa ett funktionellt bord som var enkelt att plocka isär och transportera, och där delarna skulle kunna gå att byta ut.

– Det är ett flexibelt system som gör att man till exempel kan byta ut basen i underdelen.

Fästelementen kräver millimeterprecision i både storlek och försänkning, och i ett hårt material som sten är det en betydligt tuffare utmaning än i till exempel en motsvarande bordskiva trä.

– Absolut, det har inte varit enkelt och det har ställt stora prov på yrkesskicklighet hos stenleverantörerna som jag har arbetat med. Många var tveksamma till en början, men nu har vi visat att det också går att göra i sten, säger Per Söderberg.

HAN ARBETAR vanligtvis i marmor, kalksten och granit.

– Jag använder enbart italiensk eller svensk sten som jag tycker håller en hög och jämn kvalitet. Jag har till exempel under senare år arbetat en hel del med Verde Italia, en granit med en färgton som gör att många tror att det är en marmor. Det är kul att kunna visa hur många nyanser det finns av samma sorts sten, och inte minst vad man kan uppnå genom olika bearbetningar. Att den är en granit gör också att den klarar sura lösningar och rengöringsmedel bättre än både marmor och kalksten.

”Natursten innehåller så många kontraster. Den kan vara både varm och kall, luftig och hård.”

Villa K.

Stenskvivorna
monteras med
fästskruvar i stål
och mässing,
och bärs upp
av tripoder där
benen korsas.

”Ambitionen var att skapa ett slags organiskt flöde mellan olika material, och att låta varma material som ek och teak mötas av hårdare material som natursten.”

NATURSTEN HAR LÄNGE varit en pågående trend på inredningssidan, men under senare år har Per Söderberg märkt att allt flera av hans kunder också har börjat intressera sig för andra stensorter än de mer klassiska varianterna, som Carraramarmor.

– Kunskaperna om sten har blivit djupare samtidigt som många har blivit mer nyfikna på att jobba mer modernt med ett så klassiskt material som natursten ändå är.

Det har han inte minst fått uppleva

när han arbetat med natursten i sina dubbla roller som både arkitekt och designer.

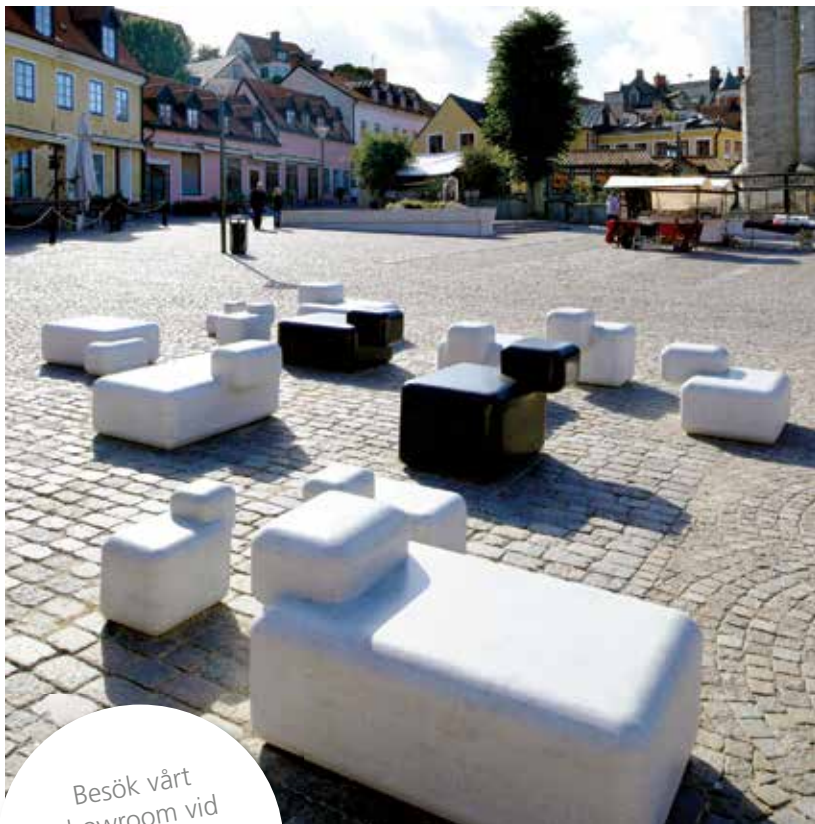
PROJEKTET VILLA K är ett sådant exempel, en privatbostad vid Mälaren som Per Söderberg både har ritat och inrett i en modernistisk stil.

– Ambitionen var att skapa ett slags organiskt flöde mellan olika material, och att låta varma material som ek och teak mötas av hårdare material som natursten. I huset har vi bland annat

använt kalksten från Burgsvik på Gotland, säger han.

Ett annat liknande exempel där klassiska material får ett modernt uttryck är vingården Nordic Sea Winerys showroom i Simrishamn, som Per Söderberg har ritat tillsammans med Hans Trägårdh.

– Grunden för både designen och arkitekturen är att den ska vara organisk och hållbar. Där har vi också arbetat med lokala material, som kalksten från Komstad. ■

Besök vårt
showroom vid
hamnen i Slite.
VÄLKOMMEN!

Gotländsk kalksten

Naturligt vacker sten bearbetad till golv,
fasadsten, bänkskivor och fönsterbänkar.
Grovt bearbetad till marksten, handhuggen
mursten och annan trädgårdssten.

SLITE STENHUGGERI AB

Box 52, SE-624 22 Slite

Tel. +46 (0)498 22 03 49

Fax +46 (0)498 22 22 50

Poolutsikt från den
sjunde våningen.
Golv i Offerdalsskiffer.

Kraftverkets återkomst

Klassisk industriarkitektur – och klassiska material. Stenarbetena på The Steam Hotel i Västerås knyter an till historien och ger en lyxig patina med industriell inramning.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **ANDREAS SUNDGREN**

◀ Nedsänkta badkar i vit Carrara i sviterna. Ovan: stenarbetena markerar publika platser som barer, reception och buffébord.

”Material som trä och natursten återkommer i flera av våra projekt. Med sina naturliga ådringar markerar de någonting ursprungligt.”

Jonas Stenbergs favorit är Offerdalsskiffern som likt ett pussel täcker golvet i spa-avdelningen på sjunde våningen i The Steam Hotel, i direkt anslutning till utomhuspoolen med den magnifika utsikten.

– Vi försöker alltid att utgå från så mycket naturliga material som möjligt, och just oregelbundenheten i plattorna ger verkligen både karaktär och patina, säger han.

Men det är inte bara skiffern som ger patina. The Steam Hotel har uppstått ur ett slags postindustriellt romantiskt tillstånd som värdigt knyter an till det gamla ångkraftverkets och stadens egen historia. Byggnaden med det 60 meter höga tornet har varit en utmärkande del av Västerås skyline i över hundra år. Och det var nog ändå många som höjde på ögonbrynen förra sommaren, när

Sveriges en gång tredje största kraftstation återuppstod som det senaste exemplet på hotellgruppen ESS Groups strategi att skapa moderna och unika hotellmiljöer i klassiska byggnader. Enligt ESS-konceptet bygger man inte hotell och säljer hotellrum, man skapar ”mötesplatser” och ”destinationer”. Ystad Saltsjöbad, Falkenberg Strandbad och Hotel Pigalle i Göteborg är andra exempel på hotellupplevelser som skapats enligt samma princip.

Jonas Stenberg är den som axlar rollen som vd för ESS Group där bland annat it-riskkapitalisten Magnus Emilson är en av delägarna.

– Vår satsning på naturliga och funktionella material har blivit ett sätt för oss att möta konkurrensen från andra aktörer. Material som trä och natursten återkommer i flera av våra projekt. Med

sina naturliga ådringar markerar de någonting ursprungligt som stämmer väl överens med våra idéer, säger Jonas Stenberg.

DET VAR LÄNGE SEDAN Ångkraftverket producerade el till Mälarregionen. Produktionen avvecklades redan 1969. När stationen byggnadsminnesförklarades 30 år senare hade Peab redan köpt byggnaden av Vattenfall och börjat planera för nya verksamheter. Men det skulle dröja ytterligare 20 år innan Peab uppvaktade ESS Group med idén om att bygga ett hotell där hyresgästen skulle stå för driften av verksamheten.

Sagt och gjort! När Steam Hotel invigdes i augusti 2017 hade 5 500 ton järnskrot, bland annat i form av två jättepannor, plockats ut för att ge plats till 227 rum fördelade på 18-våningar. Ett

Baren utformad som en gigantisk oktagon har plats för 50 stående gäster.

Industriromantisk tvättning.

”Man börjar gå ifrån den vita marmorn och vågar söka alternativ med flera färger och mönster. Och vem vet, vi kanske till och med får se en renässans för den rosa graniten?”

publikt underlag fanns redan nära till hands. Hotellet ligger i direkt anslutning till populära Actionbadet Kokpunkten som invigdes 2014.

ESS GROUP HAR tillsammans med Spik Studios utformat gestaltningen av The Steam Hotel. De har samarbetat tidigare, bland annat med Falkenberg Strandbad, Villa Strandvägen och Hotel Pigalle.

– Stenarbetena har mycket stor betydelse för hotellet, inte minst i de publika delarna som möter besökarna vid barer och buffébord. Natursten är ju ett solitt material som förmår att lyfta hela inredningen, och det har varit väldigt roligt att få jobba i ett projekt där man månar så mycket om just det äkta materialet, säger Emma Nora Hedberg, inredningsarkitekt vid Spik Studios.

Hon har själv varit mest involverad i utformningen av hotellets två sviter.

– Där är det mycket stenarbeten, bland annat har vi skapat ytor med fiskbensmönster av fyra olika marmorsorter. I badrummen har vi använt en svart marmor i friser, bårder och bröstning.

Det svarta står i kontrast till det ned-sänkta badkaret i vit Carraramarmor.

Emma Nora Hedberg ser inga tecken på att naturstentrenden kommer att avta.

– Nej, trenden är snarare att man börjar gå ifrån den vita marmorn och vågar söka alternativ med flera färger och mönster. Och vem vet, vi kanske till och med får se en renässans för den rosa graniten?

THE STEAM HOTEL har två restauranger: Chamberlin Grill och Locavore. Den sist-nämnda ligger på artonde våningen med utsikt över både Västerås och Mälaren. Bardelen är utformad som en gigantisk oktagon med plats för 50 stående gäster. Stefan Ericsson, projektledare på ESS Group, är den som har haft ansvaret för inredningen i barer och restauranger, där marmor återkommer i både bänkskivor och serveringsytor.

– Stenen symboliserar både den konsekvens och den kvalitet som vi hela tiden strävar efter i vår inredning. Den sätter samtidigt en personlig prägel på en redan historisk miljö, säger han. ■

Projekt: The Steam Hotel.

Beställare: PEAB och ESS Group.

Arkitekt: Spik Studios.

Stenleverantör: Minera Skiffer m fl.

Stenentreprenör: Bröderna Ahlgrens Marmorinredningar m fl.

Tradition från Öland

Mysinge Stenhuggeri AB är ett familjeföretag i den tredje generationen och har sedan 1930-talet brutit och förädlat den öländska kalkstenen. Vi levererar Ölandskalksten till det stora och lilla projektet, både i inne- och utemiljö.

Mer information om produkter och bearbetningar finns på vår hemsida.

MYSINGE
STENHUGGERI

Försäljningen av köksinredning har skjutit i höjden de senaste åren, vilket även har fått efterfrågan på bänkskivor i natursten att öka kraftigt. Och nu börjar allt fler upptäcka alternativ till de vanligaste marmorsorterna.

TEXT **PETER WILLEBRAND**

Kökstrenden lyfter stenen

Marbodal är en av de kökstillverkare som märkt av den ökade efterfrågan på inredning i natursten.

FOTO: MARBODAL

Stenindustrin har gått för högt tryck de senaste åren. Den starka kopplingen till konjunkturen och en överhettad byggsektor har gjort att många stenproducenter haft fullt upp med att leverera allt vad man kan producera.

Med några år i backspegeln kan man också konstatera att det är många faktorer som brett samverkar och bidrar till den uppåtgående kurvan i branschen. Natursten har till exempel varit en stark trend inom inredning i flera år, där i synnerhet bänkskivor i natursten varit en

bra värdemätare på både den allmänna konjunkturen och rådande trender.

Låga räntor och prisutvecklingen på bostadsmarknaden har drivit på försäljningstakten ytterligare. Privatpersoner som under senare år både renoverat hem och uppgraderat kök har inte sällan bytt ut den gamla bänkskivan mot en i marmor eller annan natursten.

– Vi för själva ingen samlad statistik över bänkskivor, men att döma av våra företags omsättningsrapporter har efterfrågan på bänkskivor ökat rejält, säger Robert Quaak, vd för den rikstäckande kedjan Steny som är inriktad på företagsmarknaden.

Steny har under de senaste åren även inlett samarbeten med flera inredningsföretag över hela landet, för att kunna möta den ökande efterfrågan.

– Vi arbetar i dag med underleverantörer från hela världen. För oss är det viktigt att kunna hantera stora volymer, samtidigt som vi kan anpassa oss till den lokala marknaden, säger Robert Quaak.

Försäljningen av köksinredningar är även en indikator på hur försäljningen av bänkskivor i natursten har utvecklats. Trä- och möbelföretagen, TMF, sammanställer halvårsvis försäljningsstatistik för köksinredningar på den svenska marknaden, i samarbete med branschanalytikern Prognoscentret.

Den senaste undersökningen visar att den fakturerade försäljningen av köksinredningar ökade med 7,9 procent till 2,7 miljarder under första halvåret 2017, jämfört med samma period året innan. Försäljningen av stommar till köksinredningar ökade samtidigt med 12,9 procent.

TMF:s samlade försäljningsstatistik för åren 2006–16 bekräftar bilden. Den totala försäljningen av köksinredningar på den svenska marknaden låg från 2006 stadigt runt 3,7–3,8 miljarder kronor årligen, tills den plötsligt ökade med 25 procent, till 4,8 miljarder kronor under 2015 – en ny försäljningsnivå som varit stabil sedan dess.

Försäljningsrapporten bygger på insamlad statistik från 20 branschaktörer, med åtskilliga varumärken i portföljerna. En av de största är Nobia, som med varumärkena Marbodal och Myresjökök under sitt tak levererar ett

Den fakturerade försäljningen av köksinredning ökade med 7,9 procent andra halvåret 2017.

FOTO: MARBODAL

E-HANDEL – MED KÄNSLA

Stenys vd Robert Quaak har nyligen återvänt till Sverige efter många år i USA, där han bland annat arbetade med såväl stenbranschen som e-handel.

– En stor global trend är att folk investerar allt mer i sitt boende. Köket som tidigare var en "arbetsplats" har blivit en central plats i hemmet där funktion är lika viktigt som att vara estetiskt tilltalande. Och vill man påverka värdet på sin lägenhet har köket oftast en mycket större betydelse än till exempel vardagsrummet. Därför får också valet av bänkskiva en stor betydelse, säger han.

Hur säljer man bänkskivor i natursten via e-handel?

– E-handeln bidrar framför allt med information och visualisering. Tidigare var ett besök i en butik ett första steg när man skulle välja bänkskiva eller göra om köket. Nuförtiden samlar många information hemma via hemsidor, bloggar, appar eller sociala medier, säger Robert Quaak, och tillägger:

– Visualisering av slutresultatet är viktigt. Det kommer allt fler interaktiva sajter där kunden kan "bygga" sitt eget kök. Inredningstrenderna har också stor påverkan på kundens beslut i dag. Men i slutändan är bänkskivan ett emotionellt beslut, och det finns fortfarande ett starkt behov hos kunden att se och känna på materialet "på plats".

flertal olika kökslösningar med bänkskivor i natursten som ett tillval.

– Efterfrågan på bänkskivorna i natursten ligger i linje med den ökade försäljningen av vår köksinredning, konstaterar Charlotte Wessman, marknadschef på Nobia.

FLERA INREDNINGSARKITEKTER som tidningen Sten har varit i kontakt med beskriver också hur allt fler privatpersoner i dag frågar efter alternativ till de vanligaste marmorn som dominerat under senare år.

– Kunskaperna om sten har blivit djupare samtidigt som många har blivit mer nyfikna på att jobba mer modernt med ett så klassiskt material som natursten ändå är, säger till exempel designern Per Söderberg, som under senare år har arbetat mycket med granit med tydliga färgtoner.

Bilden bekräftas av Charlotte Wessman när det gäller köksinredning:

– Vi ser ett större intresse för annan färg än vit. Det gäller även den vita marmorn. ■

Detalj från projekt Primo i Billdal, signerat Pontus Lomar. Interiör runt en kaffestation, med skivor i Carrara C på både vägg och tak. Stengolv i fiskbensmönster. Arbetena är utförda av Kungälv's Natursten.

GRANUM STENPRODUKTER

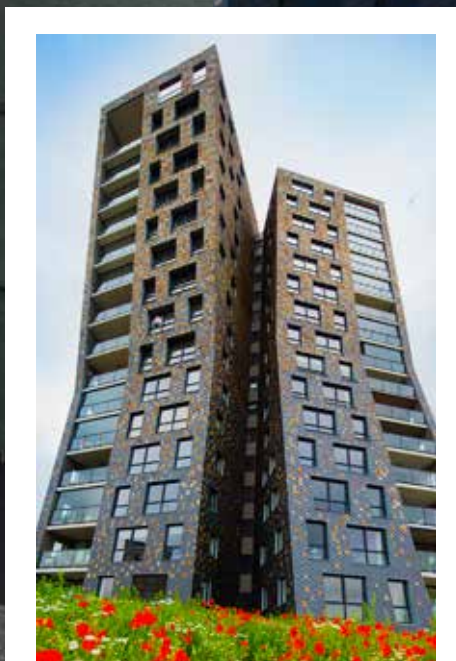
Natursten för interiöra,
exteriöra och
offentliga
miljöer.

info@granumstenprodukter.se

tel: 044-620 10 10

www.granumstenprodukter.se

Takskiffer på fasad är plattor av naturstenen skiffer som ger en färgbeständig och underhållsfri fasad som håller i generationer. Även i tuffa lägen. Nu har vi tillsammans med Lindab och Isover tagit fram ett komplett system för fasadrenovering och nybyggnad som heter NVFL +. Brandtestat och godkänt för Svanenmärkta byggnader. Besök oss på Nordbygg 10-13 april. Välkommen att höra av dig!

SGU vill ha dialog om kulturmiljön

För SGU är det en utmaning att bidra med geologisk kunskap och underlag till naturstensindustrins utveckling, skriver myndigheten i en färsk rapport om framtida strategier för kulturmiljön.

TEXT: PETER WILLEBRAND

SGU ÄR EN AV MYNDIGHETERNA som förra året fick ett regeringsuppdrag att "utarbeta vägledande strategier för kulturmiljöfrågor" inom sitt verksamhetsområde.

– Vi ligger fortfarande i startgroparna. Till att börja med ska vi sammanställa vad vi redan arbetar med som tangerar uppdraget med kulturmiljöarbete. Vi tar ju i dag fram data och underlag som ännu tydligare skulle kunna kopplas till kulturmiljöns betydelse, säger Kristian Schoning, statsgeolog på SGU med ansvar för samhällsplanering.

HAN TAR SGU:S arbete med riksintressena som ett sådant exempel.

– Men det finns också en potential inom en rad andra områden, som besöksmål och geoturism, där vi vet att det finns ett stort intresse hos allmänheten. Det finns även många geologiska berättelser knutna till platser runtom i hela Sverige, där vi kan bidra till både historieskrivningen och en helhetssyn på natur och landskap. Det är ju inte minst en fråga som allt blir allt viktigare för den som arbetar med samhällsplanering, säger Kristian Schoning.

Han står också som författare till den skrivelse som SGU presenterade i började februari, och där man ger sin syn på uppgiften från regeringen.

i skrivelsen lyfter man fram platser som Ytterby, Hallands stenbrott och

Slipstensmuséet i Mässbacken utanför Orsa som exempel på kulturmiljömässigt och teknikhistoriskt intressanta miljöer. Man noterar även att naturstenen haft stor betydelse för byggnader som i dag anses vara värdefulla kulturmiljöer.

– Stenen har oftast varit av lokalt ursprung, säger Kristian Schoning.

SAMTIDIGT KONSTATERAS i rapporten att den svenska naturstensindustrin i dag är begränsad. Många naturstenssorter finns inte längre tillgängliga och kunskapen om brytning och bearbetning har gått förlorad. Som exempel tar man arbetet med den nedbrunna fastigheten vid Biblioteksgatan i Stockholm, där fasaden är byggd i Roslagssandsten som inte längre bryts aktivt.

Ur rapporten: "Den här bristen på råvara och kunskap om material och metoder kan vara en utmaning för bevarandet och utvecklandet av kulturmiljöer vid t ex restaurering, återställning och nybyggnation."

SGU understryker också att den egna naturstensverksamheten är begränsad och att det kan vara svårt att bistå med "geologisk kunskap och underlag som kan bidra till att naturstensindustrin".

– Därför är det också viktigt att påbörja en dialog med branscherna, inte minst för att få deras bild av hur man arbetar med kulturmiljön, säger Kristian Schoning. ■

Stenbrottet i Bärarp. Riksintressen är geografiska områden med nationell betydelse för olika samhällsintressen. Området ska skyddas från åtgärder som försvårar utnyttjandet av marken, när till exempel olika intressen står i konflikt och länsstyrelse och kommun ska fatta beslut.

FOTO: PER PIXEL PETERSSON

FOTO: KURT DERFÄLT

Från arbetet vid den nedbrunna fastigheten vid Biblioteksgatan i Stockholm. Fasaden är i Roslagssandsten som inte längre bryts aktivt.

"Det finns en potential inom en rad andra områden, som besöksmål och geoturism, där vi vet att det finns ett stort intresse hos allmänheten."

”Hallanddiagnejs bör snabbt bli ett ärende”

INTERNATIONELLT HAR DEN redan utsetts till ett globalt kulturarv. Men i Sverige väntar Hallanddiagnejsen fortfarande på att detalj-avgränsas som riksintresse. Sveriges geologiska undersökning (SGU) är en av myndigheterna som utpekar riksintressen, i SGU:s fall områden med särskilt värdefulla ämnen eller mineraler. Metaller och industrimineraler dominerar bland de 145 riksintressen som SGU pekat ut, medan 23 av dem är naturstenstäckter.

NÄR SGU BEDÖMER ETT riksintresse görs först en rad undersökningar innan man upprättar en så kallad detalj-avgränsning av området inom vilket fyndigheten finns. SGU arbetar löpande med detalj-avgränsningarna.

– Vi har hittills detalj-avgränsat knapp ett 90-tal. För tillfället har vi 13 pågående ärenden. Två naturstensfyndigheter finns bland dem: Rönnöfors Offerdalsskiffer och Brunflo Jämtlandskalksten, säger Peter Åkerhammar, utredare på SGU.

Den unika Hallanddiagnejsen tillhör de kvarvarande riksintressen som i avvaktan på en detalj-avgränsning hittills endast utmärkts med en koordinatsatt punkt.

– I praktiken är allt klart för att inleda arbetet med området för Hallanddiagnejsen. Det bör alltså inledas så snabbt det bara är möjligt. Vi har tidigare svarat på remisser om bland annat över-
siktsplaner från Falkenbergs kommun och länsstyrelsen i Hallands län, säger Peter Åkerhammar.

Hallanddiagnejsen är också en av tre svenska stensorter som har nominerats till att få kallas Global Heritage Stone Resource, en internationell utmärkelse som tilldelas en natursten som haft särskild betydelse för människans kulturarv. Björn Schouenborg, seniorforskarare vid RISE-CBI, är ordförande i den internationella kommission som skapade konceptet för snart tio år sedan.

– Vi förväntar oss att Kolmårdsmarmor får en likadan utnämning inom kort, säger han. Det är viktigt att vi inser att många av våra naturstenstäckter i flera hundra år har haft stor betydelse för både svenskt och internationellt kulturarv.

Golvläggning

Naturstensgolv i bruk eller fix i entréer, gallerior och offentliga miljöer.

Narkesten.se

Stenen och leken

Mitt första minne av sten är från min barndom, där jag från köksfönstret på nedre botten i ett trevånings lamellhus från sent 60-tal såg ut mot en knappt meter-hög bergskärning som sprängts fram för att ge plats för gångvägen intill. Jag minns bergsbestigningen upp till min lekplats i vardagen. En kuperad och bergig liten rest av natur i det nya bostadsområdet var en spännande värld att upptäcka, förundras över och leka i. Jag ser fortfarande tydligt framför mig de rundade berghällarna där tallar växte i skrevorna.

Kontrasten i stenens form, mellan det skarpa horisontella brottet och de rundade hållarna ovanför, har lämnat spår i mig. Stenen fascinerade och lockade mig redan då; som form och dramatik. Berget som var både mjukt och hårt på samma gång. Och för mig sammankopplat med lustfylld lek.

Att behålla känslan i barnets kreativa lust till lek är viktigt för mig i mitt arbete. Det är en gåva och en lyx att i den strukturerade vuxenvärlden få lov att leka, skapa och forma. Det får mig i sina bästa stunder att känna lycka. Men denna lek är samtidigt allvarsam aktivitet som formar stadens rum, och skapar plats för liv.

Min ambition är att det lekfulla förhållningssättet ska komma till fysiskt uttryck och på något sätt kunna avläsas i den byggda miljön. När man tänker på sten kanske det inte direkt är lekfullhet de flesta tänker på. Men för mig är detta hårda, tunga, massiva material starkt sammankopplat med sinnlighet och lek.

Min farmors far var stenhuggare från Kumla i Närke. Under

1930- och 40-talen reste han till Stockholm för att hantverksmässigt utföra stenarbeten i det framväxande folkhemmets flerfamiljshus, i form av kalkstensgolv och trappor. Det var ett tungt arbete, som krävde stor hantverkskunskap. Att forma stenen och för hand mejsla fram olika strukturer och texturer inger respekt. Hantverk tar tid och förmedlar omtanke och omsorg om plats och människor.

Vår tids industriella hantverk ger möjlighet att nå dessa kvaliteter. Den exakt formsågade stenen, en utsökt golvmosaik i en kyrkobyggnad och en kallmurs grovhuggna stenytta – alla vittnar om ett hantverk som med olika ytor ger stenen liv. En torgbeläggning ger en möjlighet att leka med den slätaste diamantsågade ytan, via den flammade, den krysshamrade och den med klovyta. Stenens bearbetning kontrasterar mot lekfullheten. Liv, lek och lust hör ihop.

När vi började arbeta med Brunkebergstorg var det första som slog mig hur rullstensåsen format stadens mönster, hur landskapet påverkat Stockholms stadsbyggnad genom tiderna. Under de senaste århundrandena har åsen succesivt grävts bort. Idag ligger marken här 20 meter lägre än åsens ursprungliga höjd. En rullstensås består av runda stenar i olika storlekar som formats av isälven när isen drog sig tillbaka. Det är extra fint att just här få arbeta med svensk granit, att få upp stenen till torgets yta, dock i en annan form. De fint rundade stenarna ersätts här av en rik variation i storlek och ytstruktur. Sten kultiverad av människan för att skapa arkitektur och kultur.

Kanske är utformningen av Brunkebergstorgs golv ett litet bidrag och en tribut till hantverket i byggandet, men framförallt hoppas jag att förmedla den där tidiga känslan i barnets lek, där man är nyfiken och öppen för allt, i försöket att åstadkomma en lekfull gestaltning av ett samtida stadsrum.

ÅSA DROUGGE, ARKITEKT, NIVÅ LANDSKAPSARKITEKTUR. VINNARE AV STENPRISET 2017

”Att forma stenen och för hand mejsla fram olika strukturer och texturer inger respekt.”

TIDLÖS ELLER TRENDIG?

VI HAR STENLÖSNINGAR FÖR ALLA BEHOV

Valter Eklund Stenentreprenader AB är ett specialistföretag som utför alla typer av stenarbeten och stenentreprenader. Bland annat golv, fasader, trappor, badrum, kök, markbeläggningar, murar m.m.

VE Sten AB med import och egen verkstad. Tillverkar, tillhandahåller och säljer alla typer av stenmaterial. Bland annat golv, väggplattor, gat- & kantsten, markhållar, fönsterbänkar, bänkskivor för kök och badrum, trappor, beklädnader, fasader, murar m.m.

KUNSKAP OCH TRADITION SEDAN 1938

VALTER EKLUND KONCERNEN

Korgvidegränd 5-7, 162 44 Vällingby

Tel: 08-38 03 30, Fax: 08-38 56 38

Mail: info@ve-sten.se Hemsida: www.ve-sten.se

Tipsa oss! Under vinjetten Småsten finns utrymme för stora och små nyheter från naturstenens värld. Mejla ditt tips till peter.willebrand@lovstromcontent.se

FOTO: BORGHAMNS STENFÖRÄDLING

FOTO: NORDSKIFFER

Fibercement som benämns "skiffer".

Varning för "falsk skiffer"

▼ Det råder stor efterfrågan på skiffer och Nordskiffers grundare och vd Björn Jansson ser ingen avmattning under 2018. Samtidigt varnar han för aktörer som försöker haka på skiffertrenden.

– Det förekommer falsk skiffer på marknaden, ett försök att haka på naturstentrenden, säger han.

Björn Jansson beskriver en utveckling där beställarna har mognat och i dag besitter större kunskaper än tidigare om naturstenens många fördelar som byggnadsmaterial. Därför oroas han av "trender" som han menar riskerar att slå tillbaka mot arbetet med hållbarhet och kvalitet.

– Under året som har gått har vi noterat att stora materialleverantörer benämner fibercement som skiffer, som ett försök att haka på naturstentrenden. Men i takt med att kunderna blir alltmer kunniga hoppas jag att försöken genomsådas. Äkta skiffer är överlägsen i utseende, miljövänlighet och hållbarhet, säger Björn Jansson.

KOLMÅRDSMARMORN BLIR ÄNNU GRÖNARE

▼ Borghamns Stenförädling är ett av de senaste exemplen på svenska stenproducenter som växlar över till närproducerad el.

– Det betyder att vi enbart använder naturmaterial och naturresurser från närområdet, vilket passar vår filosofi: att ta tillvara och förädla naturens krafter, säger vd Mats-Ola Ericsson.

Han är en av Sveriges få stenhuggerare. Tillsammans med sonen Tim utgör han tredje och fjärde generationen i familjeföretaget, som gör allt från kvalificerade stenhuggeriarbeten till produktion av byggnadssten.

EFTERFRÅGAN HAR STIGIT kraftigt under senare år, inte minst upplever Kolmårds-marmorn en renässans. Ungefär 15 000 kvadratmeter kalksten och Kolmårds-marmor produceras varje år.

– Vi är inne i en kraftig expansion, delvis på grund av den byggboom som råder, säger Mats-Ola Ericsson.

Den ökade produktionen har medfört en ökad energiåtgång då materialet förädlas. Borghamns Stenförädling förbrukar cirka 700 000 kWh per år.

– Hållbarhet är samtidigt ett av den svenska stenindustrins viktigaste kärnvärden, inte minst i konkurrensen med importerad sten, säger Mats-Ola, som även är vice ordförande i Sveriges Stenindustriförbund.

SOM BÅDE BRANSCHFÖRETRÄDARE och producent vill han självklart tillhöra den växande skara stenföretag som växlar över till grön el, för att ytterligare stärka argumenten för svensk natursten. Mats-Ola tvekade heller inte när han fick möjlighet att köpa närproducerad el via en granne som äger ett vindkraftverk, som levererar till nätverket Bixia.

– För oss som familjeföretag är det självklart att arbeta så lokalt som möjligt, därför känns det extra angeläget att också kunna ta tillvara energi som produceras lokalt. En riktig win-win, som gynnar både det lokala näringslivet och vår miljö, säger han.

Numera kan Mats-Ola dagligen inspektera kraften i sin lokala energikälla:

– Det betyder att vi enbart använder naturmaterial och naturresurser från närområdet, vilket passar vår filosofi: att ta tillvara och förädla naturens krafter.

Hög tid att anmäla sig till BEUM-kursen

▼ Vilka kunskaper har du om markbeläggningar?

Föreningen BEUM – Besiktning utemiljö – arbetar sedan snart tio år tillbaka med utbildningar och att sprida kunskap för att öka efterfrågan på kvalificerade besiktningstjänster för anläggning av utemiljöer. Utbildningen är indelad i tre ämnesområden: växt & mark, markbeläggning (natursten, markbetong och asfalt) och entreprenadjuridik.

Beställare som formulerar anbudshandlingar, entreprenörer som ska läsa kontraktshandlingar och besiktningsmän som behöver uppgradera sina kunskaper finns bland de närmare 200 personer som genomgått utbildningar i BEUM:s regi.

– BEUM-kurserna är Sveriges mest fördjupade om rätt utförande av utemiljöanläggningar. Landets ledande experter är lärare och instruktörer, säger stenprofessor Kurt Johansson, som sitter i BEUM:s styrelse.

Han betonar att kurserna ger en bra grund för beställare, projektörer, kontrollanter, entreprenörer, besiktningsmän och andra aktiva inom anläggande av utemiljöer. De är inte minst grundläggande för den som siktar på att bli certifierad besiktningsman enligt BEUM:s kravspecifikation.

Anmälan till kursen öppnar våren 2018. Mer information finns tillgänglig via BEUM:s hemsida. Skicka gärna in en icke bindande föransmälan till info@beum.se.

Fel-rätt-snett-helt-fel-rätt?
BEUM-kursen ger svar!

STENENS RÖST

Cecilia Edefalk Hanna Ljungh
Richard Long Ulrika Sparre

Kristianstads konsthall 3/2 – 1/5, 2018

foto © Ulrika Sparre

KURT JOHANSSON
är bergsingenjör och
adjungerad professor
i ämnet Natursten som
bygg- och anläggnings-
material på SLU.

KAI MARKLIN är
arbetande ordförande
i Sveriges Stenindustri-
förbund och Stenindu-
strins Forskningsinstitut.

**I VARJE NUMMER SVARAR VÅRA
EXPERTER PÅ FRÅGOR OM NATUR-
STEN. KURT GER SVAR PÅ SVÅRA
PROFFSFRÅGOR, KAI VET HUR DU FÅR
BORT RÖDVIN FRÅN KÖKSBÄNKEN.**

VARFÖR SÅGAS KANTSTENEN?

▼ **Ställde nyligen en fråga om fogbredd mellan kantsten och fick svaret att fogen måste vara var minst 3 mm för att stenkanterna inte ska spjälkas upp. När jag tittade närmare på arbetet såg jag även att kortkanterna var sågade, inte huggna. Även botten verkade vara sågad. Varför sågas kantstenens ändar och botten?**

KURT SVARAR: En mycket intressant fråga, med minst två möjliga svar:

1. Montering. Kantsten med sågade kanter kan monteras lite snabbare om man fuskmonterar utan fogar, men ur livscykelperspektiv är tidsvinsten försumbar. Sågade sidor kräver även mer energi vid tillverkning, vilket ger högre klimatmatpåverkan. Avgörande är att monteringen utförs rätt. Kantstenen ska vara ett fast mothåll och stöd under konstruktionens livslängd, 20–40 år. Då måste stenens ytor vara intakta, inte uppspjälkade som när två sågade kortändar ligger tätt mot varandra. Om man ska använda sågade fogsidor ska fogen försees med fogmaterial som håller stenyrtorna åtskilda, vilket också tar längre tid. Med huggna/kilade fogsidor ger knölnarna på fogsidorna automatiskt en fogbredd på minst 3 mm. Det är väl känt att sågning av kantstenens undersida försämrar dess grepp i underlaget och minskar mothållsförmågan.

2. Stenens egenskaper. Det finns sten-sorter på marknaden med dåliga klyvgen-

skaper. Skälet till att de ändå används är priset, och att man inte tar hänsyn till klimatpåverkan. Enligt min uppfattning finns tillräckligt mycket sten med tillräckligt goda egenskaper som kantsten för att inte behöva sågas. I slutänden bestämmer beställaren om det ska vara en "quick fix" med sågade fogsidor eller om lägsta livscykelkostnad gäller.

TUNG DIABAS?

▼ **Jag har hört att diabas är mycket tyngre än annan sten – stämmer det?**

KAI SVARAR: Nej. Visserligen är densiteten på diabas högre än hos de svenska graniterna, men det skiljer inte mycket. Som exempel är densiteten på Grå Bohus Tossene 2 660 och Röd Bohus Broberg 2 620 medan Moheda-diabas och Brännhultsdiabas ligger på 2 950 respektive 2 970.

BORGHAMNSTEN

Svensk natursten. Exklusiv. Tidlös.

BORGHAMNSTEN AB

Borghamnsvägen 3
SE-592 93 Borghamn

Tel: +46 143 20 210
Fax: +46 143 20 233
info@borghamnsten.se
www.borghamnsten.se

Ekebergsmarmor • Brännlycke-
marmor • Borghamnskalksten.
Fasader, golv och trappor mm för
såväl inne- som utemiljöer.

NA STENTEKNIK AB

Sirbo 160
SE-693 94 Åtorp

Tel: +46 730 41 90 60
per@nastenteknik.se

NY ÄGARE – SAMMA KRAMLOR!

DALA STEN AB

Kalkbruket
521 62 Stenstorp
Tel: +46 500 451 132

info@dalasten.se
www.dalasten.se

www.dalasten.se

Sten för interiör och exteriör. Golv-
plattor, fönsterbänkar, bänkskivor,
trappor, fasad och marksten.

**NILSSONS STENHUGGERI
& GRAVVÅRDSFABRIK AB**

Industrivägen 17
SE-294 39 Sölvesborg

Tel: +46 456-155 55
info@nilssonssten.se
www.nilssonssten.se

Yrkesskicklighet, kunskap
och erfarenhet sedan 1901.

GRUVTEKNIK AB

Saxdalsvägen 2
SE-771 65 Ludvika

Tel: +46 240 374 95
Fax: +46 240 376 58
info@gruvteknik.com
www.gruvteknik.com

Nya och begagnade maskiner
samt reservdelar för borrar,
kilning och sprängning i berg.

NORDSKIFFER AB

Verkstadsgatan 2 B
SE-263 39 Höganäs

Tel: +46 42 33 13 98
info@nordskiffer.com
www.nordskiffer.com

Experter på skiffer för
fasad, golv, tak och mark.

GÖINGE UTBILDNINGSCENTER

Källgatan 12
SE-289 72 Sibbhult

Tel: +46 44 775 64 00
Fax: +46 44 775 64 35
guc@ostragoinge.se
www.guc.nu

Erbjuder bred utbildning med
bland annat Sveriges enda
gymnasiala stenutbildning.

**NORRKÖPINGS
STENINDUSTRI AB**

Box 120 52
SE-600 12 Norrköping

Tel: +46 11 12 13 80
Fax: +46 11 10 19 12
info@stenindustri.se
www.stenindustri.se

Vi levererar och monterar:
granit – kalksten – marmor –
skiffer – gravvårdar.

VILL DU OCH DITT FÖRETAG OCKSÅ SYNAS HÄR?

Kontakta Kai Marklin

Tel: +46-(0)70 594 71 95
annons@sten.se

**NÄRKESTEN
ENTREPRENAD AB**

Box 62
SE-692 21 Kumla
Tel: +46 19 58 25 20
Fax: +46 19 58 19 90
mail@narkesten.se

Stenhuggning – restaurering –
montering. Utför allt inom
branschen i hela Norden.

MATEK AB

Norra Zinkgatan 3
SE-271 39 Ystad
Tel: +46 411 55 57 25

magnus.lasson@matek.se
ola.randefalk@matek.se
www.matek.se

Diamantverktyg
& maskiner
för sten & betong.

PERSSONSTEN

Yxhultsvägen 44
SE-692 72 Kumla

Tel: +46 19 57 29 00
Fax: +46 19 57 25 43
info@perssonsten.se
www.perssonsten.se

Stenhuggeriet
med yrkeskunskap.

**SJÖSTRÖM
STENFÖRÄDLING AB**

Kalkstensgatan 1
SE-387 92 Borgholm
Tel: +46 485-56 15 50
Fax: +46 485-56 31 38
info@sjostromsten.se
www.sjostromstenforadling.se

Vi tar fram inomhus- och utomhusprodukter av öländsk och jämtländsk kalksten. Kunglig hovleverantör.

STRIXEN AB
Samlarvägen 4
SE-281 43 Hässleholm

Tel: +46 709-99 09 95
info@strixen.se
strixen.se

Natursten är vårt material.

SLITE STENHUGGERI AB

Box 52
SE-624 22 Slite

Tel: +46 498 22 03 49
Fax: +46 498 22 22 50
info@slitesten.se
www.slitesten.se

Allt i gotländsk kalksten. Modern fabrik, duktiga hantverkare. Byggnadssten, trädgårdssten, stenrestaurering.

**THORSBERG
STENHUGGERI AB**
SE-533 94 Hällekis

Tel: +46 510-54 00 56
Fax: +46 510-54 00 67
info@thorsberg.se
www.thorsberg.se

**THORSBERG
STENHUGGERI AB**

Kinnekekalksten, marmor och granit. Golv, trappor, köks- och fönsterbänkar, trädgårdsmiljöer, fasader.

**STENENTREPRENADER
I HESSLEHOLM**

Helsingborgsvägen 8
SE-281 49 Hässleholm

Tel: +46 451 457 70
info@stenentreprenader.se
www.stenentreprenader.se

Ledande i Norden på fasad- och golvmontering. Leverantör av natursten från hela världen.

**VÄSTERVIKS
STENHUGGERI AB**

S:ta Gertruds väg 66
SE-593 42 Västervik
Tel: +46 490 822 10
Fax: +46 490 101 43
info@vasterviksstenhuggeri.se
www.vasterviksstenhuggeri.se

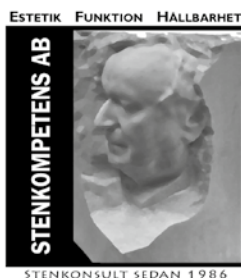
Leverantör av byggsten, bänkskivor och gravvårdar.

STENKOMPETENS AB

Stora Nygatan 27 B
SE-211 37 Malmö

Tel: +46 40 21 12 30
info@stenkompetens.se

Några timmars beslutstöd bästa investering för arkitekt, konstruktör, beställare.

ZAARSTONE
Arkelstorpsvägen 11
SE-290 62 Vilshult

Tel: +46 454 77 10 20
Fax: +46 454 77 10 30
info@zaarstone.se
www.zaarstone.se

ZAARSTONE

Vi är den kompletta naturstensleverantören som kan leverera allt inom naturstensprodukter.

STENMAGASINET

Fogdevägen 3
SE-183 64 Täby

Tel: +46 8 732 87 00
info@stenmagasinet.com
www.stenmagasinet.se

Allt i svensk och importerad natursten för inne- och utemiljö. Golv – Fönsterbänkar – Bänkskivor – Trädgård – Fasader.

**VILL DU OCH DITT FÖRETAG
OCKSÅ SYNAS HÄR?**

Kontakta Kai Marklin
Tel: +46-(0)70 594 71 95
annons@sten.se

Kom ihåg
Sista dagen för
nomineringar är
den 11 maj.

DAGS ATT NOMINERA TILL Stenpriset 2018

Vilket projekt i svensk natursten bör få årets pris?

→ Nominera snabbt och enkelt på sten.se.

Sista nomineringsdag är den 11 maj – men varför vänta?

STENY AB

Din lokala stenhuggare
i hela riket

Tel: +46 46 540 1888 info@steny.se www.steny.se

BRÖDERNA AHLGREN'S MARMORINREDNINGAR AB

Proffs på natursten

Mariero 1
SE-524 91 Herrljunga
Tel: +46 513 401 72
Fax: +46 513 401 90
info@ahlgrensmarmor.se
www.ahlgrensmarmor.se

MARMOR & GRANIT AB

Inredning, fasad, trappor, golv,
bordsskivor, köks- och fönster-
bänkar, trädgårdssten, gravvårdar,
montering, restaurering, konsult.

MARMOR & GRANIT AB

Industrigatan 6
SE-291 36 Kristianstad
Tel: +46 44 21 34 40
Fax: +46 44 21 33 08
info@marmorgranit.se
www.marmorgranit.se

NORRSTEN

We bring the rock to you

NORRSTEN
Sundbrogatan 29
SE-937 31 Burträsk

Tel: +46 914 550 01
Fax: +46 914 108 88
info@norrsten.se
www.norrsten.se

BRÖDERNA BÄCKMANS STENHUGGERI AB

Din kompletta stenleverantör
med 75 år i branschen.
Bänkskivor, gravsten,
marksten, konsultation.

Rådalsvägen 11
SE-653 50 Karlstad
Tel: +46 54 53 40 70
Fax: +46 54 53 45 01
info@backmanssten.se
www.backmanssten.se

SJÖSTRANDS

Granit & Marmor AB

SJÖSTRANDS GRANIT & MARMOR

Slånbärgsgatan 3
SE-722 23 Västerås
Tel: +46 21 18 56 10
Fax: +46 21 30 56 30
info@sjostrandsgranit.se
www.sjostrandsgranit.se

SVENSK STEN AB

NATURLIG DESIGN

JN SVENSK STEN
Fiskaregatan 4
SE-386 50 Mörbylånga

Tel: +46 485 65 90 04
info@svensksten.se
www.svensksten.se

STENDESIGN

STOCKHOLM AB

STENDESIGN STOCKHOLM AB

Rörvägen 51
SE-136 50 Haninge

Tel: +46 8 663 26 63
info@stendesign.nu
www.stendesign.nu

KUNGÄLVS NATURSTEN

Vi levererar naturen hem till Dig!

Vi levererar natursten
hem till Dig!

KUNGÄLVS NATURSTEN AB

Rattgatan 17
SE-442 40 Kungälv

Tel: +46 303 22 66 05
info@knsten.se
www.knsten.se

STENHUGGARN i Bergsjö AB

Bänkskivor och Inredningssten i
granit, marmor och Silestone.
Även uppmätning och montering.
Gravvårdar – traditionellt eller
personligt specialutformat.

STENHUGGARN i Bergsjö AB

Svanbacken
SE-820 70 Bergsjö
Tel: +46 652 710 88
Fax: +46 652 710 89
info@stenhuggarn.se
www.stenhuggarn.se

LANDERNÄS

YOUR STONESUPPLIER

1 000 råskivor i lager, Veckoleve-
ranser från Italien, Egen produktion.
Uppmätning, leverans, tillverkning
och montering av era bänkskivor.

LANDERNÄS MARMOR AB

Nöbbelevs mossaväg 1
SE-226 60 Lund

Tel: +46 46 399 660
Fax: +46 46 399 420
info@landernas.se
www.landernas.se

Sten & Marmor i Linköping AB

Naturmaterial som håller i gene-
rationer till köksbänkar, fönster-
bänkar, golv och väggplattor.
Proffsmontering, säkra leverans-
tider, skräddarsydda lösningar.

STEN & MARMOR I LINKÖPING AB

Tornbyvägen 3
SE-582 73 Linköping

Tel: +46 13 14 54 34
info@sten-marmor.se
www.sten-marmor.se

Natursten – vår kompetens

Hos oss möts **hantverkstradition** och **ny teknik**

Vår moderna 6-axliga CNC-utrustning formar avancerade stendetaljer.

Slutbearbetning, behugning sker manuellt i vårt stenhuggeri eller ute på restaureringsobjekt.

Våra montörer ansvarar för ett gott slutresultat.

Bänkskivor utformas efter kundens önskemål.

Vattensten i diabas. Vårt stenhuggeri har förverkligat konstnärens idé.

Stenhuggeriets historia i sju välgjorda montrar.

Vi utför

Traditionell handhugning
Avancerad maskinbearbetning
Montering
Måttagning/skanning
Utbildning
Stora och små jobb

Inom områdena

Restaurering
Fasader/portaler
Gravvårdar
Bänkskivor, inredningar
Väggskivor/plattor, konstverk
Tillgänglighetsanpassning

Vi arbetar i

Granit
Diabas
Marmor, kalksten
Skifer
Täljsten
Sandsten

MARMOR & GRANIT

marmorgranit.se 044-21 34 40

Människorna är lika viktiga som resultatet

Vi på S:t Eriks har en ambition: Att bli Nordens mest hållbara naturstensleverantör. Vi strävar efter att leverera natursten som är socialt och miljömässigt hållbar – hela vägen från arbetsvillkoren i svenska och utländska stenbrott, till våra kunder.

För att nå dit har vi infört en ny uppförandekod för S:t Eriks leverantörer som grundar sig på UN Global Compact samt relevant lagstiftning. Vi arbetar också för att fler av våra underleverantörer ska certifieras enligt den internationella standarden SA8000.

Tillsammans med dig kan vi ta ansvar och skapa en hållbar stenmarknad.

Läs mer på steriks.se/natursten

S:t Eriks är Sveriges sten- och betongpartner som med stor kompetens och ett brett och djupt sortiment bidrar till att skapa hållbara, funktionella och vackra miljöer. Vi har lokal och rikstäckande närvaro med god lagerhållning av natursten, markbeläggning, murar och trappor, infrastruktur och VA samt tak. steriks.se

S:T ERIKS
SVERIGES STEN- OCH BETONGPARTNER

POSTTIDNING B

Avsändare:

STEN

Industrigatan 6

SE-291 36 Kristianstad

Sveriges ledande leverantör av natursten

STEN

granit
marmor
kalksten
skiffer
kvartskomposit

www.steny.se

Natursten är ett hållbart, beständigt och vackert material som lyfter alla typer av interiörer. Med Steny som leverantör gör du ett stensäkert val: vi är en rikstäckande kedja som står som garant för hög kvalitet, yrkesskicklighet och lokal kundservice. Vi kan hantera stora volymer kombinerat med individuell kundanpassning och ledande leveranssäkerhet. Steny gör det enkelt att göra ett smart och hållbart val.